

Förslag

1981/82:8

Riksdagens revisorers förslag angående den ekonomiska uppgörelsen i samband med bildandet av Svenskt Stål AB

1982-01-21

Till riksdagen

På framställning av riksdagens näringsutskott har riksdagens revisorer ur statens synvinkel granskat den ekonomiska uppgörelse som år 1977 träffades mellan Norrbottens Järnverk AB, Stora Kopparbergs Bergslags AB och Gränges AB om att bilda ett svenskt handelsstålsbolag, benämnt SSAB Svenskt Stål AB. Genom avtalet, som godkändes av riksdagen under våren 1978, förvärvade Norrbottens Järnverk/Statsföretag 50 % av aktiekapitalet och de övriga parterna vardera 25 % i det nybildade bolaget.

Genomförd granskning redovisas i bilagda rapport 1981/82:2 Den ekonomiska uppgörelsen i samband med bildandet av Svenskt Stål AB.

Under hänvisning till vad som har anförts i rapporten och de slutsatser som där redovisas får revisorerna anmäla för riksdagen, att revisorerna, från de utgångspunkter revisorerna granskat bolagsbildandet, inte har något att anmärka mot uppgörelsen utom i vad avser den ersättning som utgått för överlåtelsen till bolaget av TGOJ-rörelsen. Enligt revisorernas mening har sålunda den överenskomna överlåtelssumman varit omotiverat hög.

Detta ärende har avgjorts av revisorerna i plenum. I beslutet har deltagit revisorerna Sture Palm (s), Bertil Jonasson (c), Hugo Bengtsson (s), Rolf Sellgren (fp), Hagar Normark (s), Allan Åkerlind (m), Ralf Lindström (s), John Johnsson (s), Wiggo Komstedt (m), Kjell Nilsson (s), Olle Aulin (m) och Maj Pehrsson (c).

Vid ärendets slutliga handläggning har vidare närvarit kanslichefen Göran Hagbergh, byråchefen Bo Willart (föredragande) och revisionsdirektören Percy Björklund.

På riksdagens revisorers vägnar

STURE PALM

Bo Willart

**Den ekonomiska uppgörelsen i samband
med bildandet av Svenskt Stål AB**

Rapport 1981/82:2

Utredare: Percy Björklund

RIKSDAGENS REVISORER

RAPPORT 1981/82:2

1981-11-23

Dnr 1980:50

Den ekonomiska uppgörelsen i samband med bildandet av Svenskt stål AB

Innehåll	Sida
0 Sammanfattning.....	4
1 Inledning.....	7
1.1 Utredningens bakgrund och syfte	7
1.2 Utredningens genomförande	7
2 Bakgrundsfakta om stålmarknaden och SSAB	8
2.1 Översikt av utvecklingen av stålmarknaden	8
2.1.1 Bakgrunden till stålindustrins uppbyggnad	8
2.1.2 Den internationella stålindustrins utveckling ...	13
2.1.3 Den svenska stålindustrins utveckling	19
2.2 Redovisat resultat för stålverksrörelsen åren 1975-1977 hos avtalsparterna	22
2.3 Bakgrunden till bildandet av SSAB	23
2.4 SSAB:s struktur- och investeringsplan av år 1978	24
3 Avtalet om bildande av SSAB	29
3.1 Bolagsbildningsavtalet	29
3.2 Konsortialavtalet med inlösningsregler för aktier	30
4 Riksdagens beslut om finansiellt stöd till SSAB	33
4.1 Beslut med anledning av prop. 1977/78:87	33
4.2 Beslut med anledning av prop. 1978/79:126	35
4.3 Beslut med anledning av prop. 1980/81:67	35
5 Redovisning av speciella områden i avtalet om bildandet av SSAB.....	36
5.1 Apportegendomen.....	36
5.2 Inlösen av aktier	41
5.3 SSAB:s strukturuomvandling	45
6 Uppgifter om det statliga ekonomiska engagemanget i SSAB .	54
6.1 Disposition av statliga medel för SSAB:s strukturplan .	54
6.2 Resultatet av verksamheten hos SSAB	57
6.3 Sammanställning av statens ekonomiska engagemang i samband med bildandet av SSAB	58
7 Överväganden	60
 <i>Bilagor:</i> 1 Kompletterande utredningar om stålmarknaden.	64
2 Kompletterande text till SSAB:s strukturplan av år 1978.	78

0 Sammanfattning

På våren 1978 godkände riksdagen det avtal som träffats mellan Norrbottens Järnverk AB (NJA), Stora Kopparbergs Bergslags AB (Stora Kopparberg) och Gränges AB (Gränges) om att bilda ett svenskt handelsstålsbolag, benämnt SSAB Svenskt Stål AB (SSAB). Enligt avtalet förvärvade NJA/Statsföretag AB 50 % av aktiekapitalet och de övriga parterna 25 % vardera.

På framställning av riksdagen näringsutskott har riksdagens revisorer beslutat granska den ekonomiska uppgörelsen i samband med bildandet av SSAB. Revisorerna har valt att begränsa granskningen till följande områden som bedömts vara väsentliga för ställningstagandena vid tidpunkten för de ingångna bolagsavtalen, nämligen

- marknadsläget för stålindustrin,
- fördelningen av aktierna i SSAB,
- rätten till inlösen av aktierna i SSAB,
- värdet av tillskjuten apportegendom och
- förvärvet av TGOJ-rörelsen.

Av *marknadsöversikten* framgår att man i huvudsak fram t. o. m. år 1957 hade haft en efterfrågan på stål på världsmarknaden som överstigit tillgänglig kapacitet hos stålverken. Därefter och fram till år 1977 hade visserligen efterfrågan på stål fortsatt att stiga, men utbyggnaden av produktionskapaciteten hos stålverken hade gått mycket snabbare än ökningen av stålförbrukningen. Därigenom hade ett avsevärt kapacitetsöverskott skapats hos stålverken, vilket medfört stark priskonkurrens på stålmarknaden. Såväl oljekrisen som den dåliga lönsamheten inom stålindustrin resulterade i en kris för en stor del av stålverken i världen. I detta marknadsläge bildades SSAB år 1978.

Fördelningen av aktier mellan parterna skedde så att Statsföretag tecknade 50 % av aktiekapitalet och de övriga två parterna vardera 25 %. Betalning för aktierna erlades dels i form av apportegendom från samtliga parter, dels i form av kontanter på 700 milj. kr. från Statsföretag. Den sammanlagda apportegendomen bestod av stålverken i Luleå, Oxelsösund och Borlänge samt Gränges och Stora Kopparbergs gruvrörelser. Utöver likviden för aktieförvärvet utfäste man sig från statens sida att till SSAB lämna lån på totalt 3 100 milj. kr. Av dessa utgjorde 1 800 milj. kr. s. k. rekonstruktionslån avsedda för att täcka förluster i SSAB under perioden 1978–1982. Dessa lån skulle efter viss tid kunna efterges av regeringen. Beaktas de från statens sida deklarerade önskemålen att i SSAB samarbeta med det privata näringslivet under gemensamt ansvar för verksamheten kan någon principiell invändning knappast resas mot fördelningen av aktierna i SSAB.

Rätten till inlösen av aktierna i SSAB reglerades i ett konsortialavtal mellan parterna. I avtalet anges tre fall då inlösen av parts aktieinnehav kan yrkas, nämligen:

1. Om bolagets verksamhet gett så stor förlust att bolagets hela reservfond och mer än 1/3 av aktiekapitalet förbrukats och tillskott för förlusttäckning krävts samt överenskommelse om fördelningen av sådant tillskott inte kan träffas, kan den part som är beredd att täcka förlust kräva inlösen av de aktier som innehas av part som inte deltar i förlusttäckningen.

2. Blir Statsföretag och/eller annat statligt bolag ägare till 80 % av aktierna, äger Statsföretag lösa in de två andra parternas aktier. I en sådan situation äger också envar av Gränges och Stora Kopparberg påfordra inlösen av sitt aktieinnehav, dock först efter år 1982.

3. Genomdriver Statsföretag beslut som står i uppenbar strid mot de grundläggande förutsättningarna för bolagets verksamhet, kan de övriga parterna kräva inlösen av sina aktieinnehav. Förutsättning härför är dock att beslutet har eller sannolikt kommer att medföra avsevärda negativa ekonomiska konsekvenser för bolaget. Denna inlösenrätt kan återopas först efter år 1982.

I avtalet finns också regler om hur aktierna i bolaget skall värderas vid inlösen. Som huvudregel anges att aktiernas matematiska värde skall vara riktvärde för priset. Justering av detta värde kan dock i de flesta fall ske för vissa poster, bl. a. tas hänsyn till de statliga rekonstruktionslån som bolaget utnyttjat vid inlösentillfället. Därutöver kan genom särskilt skiljeförfarande fastställas en modifierad ersättning för aktierna under ett antal i avtalet angivna förutsättningar.

Rätten att begära inlösen av parts aktier i SSAB har i konsortialavtalet begränsats till att gälla under mycket preciserade förutsättningar. De privata aktieägarnas möjligheter att med stöd av avtalet kräva tvångsinlösen av sitt aktieinnehav i SSAB måste därför bedömas som mycket begränsade.

En värdering av parternas apportegendom utfördes före bolagets bildande av utländska konsulter. Av naturliga skäl är det svårt att objektivt värdera komplexa industrianläggningar av denna storleksordning då det samtidigt råder en akut strukturkris. Konsulterna har också kommit till varierande resultat för anläggningarnas värde beroende på vilken värderingsprincip som tillämpats. I stort sett anges bruksvärdena för parternas apportegendom till mellan 3 och 4 miljarder kronor per komplett anläggning. Värdet på TGOJ-rörelsen, som ägdes av Gränges, har ingått i konsulternas värdering.

De vid värderingen presenterade anläggningsvärdena ansågs av parterna inte kunna förräntas vid driften av det planerade stålbolaget. Man stannade därför för ett överlåtelsevärde på 700 milj. kr. för vardera partens apportegendom. Med hänsyn tagen dels till de investeringar som parterna gjort i sina anläggningar under de sista åren före överlåtelsen, dels till de av konsulterna framräknade bruksvärdena bör överlåtelsepriset för apportegendomen kunna godtas.

Från Gränges förvärvade SSAB förutom apportegendomen TGOJ-rörelsen för ett belopp av 343 milj. kr. (480 milj. kr. om en pensionsskuld

räknas med i ersättningsbeloppet). Ersättning lämnades i form av en av staten utfärdad skuldförbindelse på 343 milj. kr. att amorteras på 12 år. Huruvida denna köpeskillning stod i rimlig relation till det värde som tillgången kunde få i SSAB:s verksamhet torde vara tvivelaktigt. Uppgörelsen förefaller snarare ha ett inslag av näringspolitiskt stöd till Gränges som vid denna tidpunkt (år 1978) befann sig i en mycket svår ekonomisk situation. Av genomgången utredningsmaterial framgår att stor risk tycks ha förelegat för att Gränges skulle ha tvingats gå i likvidation om betalningen för apportegendomen och TGOJ-rörelsen understigit 1 180 milj. kr. Gränges skulle nämligen överlåta sina ifrågavarande anläggningar skuldfria till SSAB, vilket medförde att upptagna lån på anläggningarna måste stanna kvar i Gränges, något som för övrigt även gällde för övriga parter.

För Gränges var situationen den att bolaget för upptagna obligationslån hade lämnat säkerheter i form av inteckningar i Oxelösunds Järnverk. För att Gränges skulle undgå att eventuellt tvingas lösa in dessa lån måste bolaget kunna ställa annan godtagbar säkerhet. Den revers på köpeskillningen för TGOJ som Gränges erhöll kunde utnyttjas som säkerhet för de aktuella lånen. Under granskningen har inhämtats att de svenska möjligheterna att låna investeringsmedel på den internationella marknaden kunde påverkas negativt om Grängesbolagets utländska lån inte sköttes enligt träffade avtal. Ser man transaktionen från ren företagsekonomisk synpunkt torde den erlagda köpeskillningen på 343 milj. kr. (alt. 480 milj. kr.) för SSAB:s del kunna sättas i fråga. Det bör dock i detta sammanhang nämnas att också Statsföretag/NJA kom i åtnjutande av en förmånlig behandling. Företaget erhöll nämligen kompensation av statliga medel med 686 milj. kr. för de förluster som uppkom vid överlåtelsen av NJA:s anläggningstillgångar till SSAB.

I samband med granskningen har vidare noterats att SSAB i sitt årsbokslut för år 1980 redovisningsmässigt disponerat 200 milj. kr. av det rekonstruktionslån som riksdagen först i april månad 1981 beviljat SSAB för disposition under budgetåret 1981/82. Detta redovisningsförfarande måste anses vara anmärkningsvärt.

Det totala statliga ekonomiska engagemanget till följd av SSAB-avtalet har för tiden från bolagets bildande t. o. m. 30 juni 1981 uppgått till ca 6 500 milj. kr.

Granskningen har gett till resultat att det såvitt avser fördelningen av aktierna i SSAB, inlösen av aktierna och värderingen av apportegendomen inte finns anledning att göra någon anmärkning. När det gäller SSAB:s förvärv av TGOJ-rörelsen kan det starkt sättas i fråga om inte den överenskomna överlåtelssumman var omotiverat hög.

I Inledning

1.1 Utredningens bakgrund och syfte

Enligt det avtal om bildandet av ett svenskt handelsstålsbolag, benämnt SSAB Svenskt Stål AB, som träffades mellan Norrbottens Järnverk AB, Stora Kopparbergs Bergslags AB och Gränges AB tecknade staten genom NJA/Statsföretag 50 % av aktiekapitalet och de övriga parterna 25 % vardera. Riksdagen godkände avtalet på våren 1978.

I samband med debatterna i riksdagen om statens finansiella medverkan i SSAB har delar av konsortialavtalet utsatts för viss kritik. På förslag av näringsutskottet har riksdagens revisorer beslutat undersöka om den ekonomiska uppgörelse som träffades i samband med bildandet av SSAB kan anses rimlig för statens del. Speciellt frågan om värderingen av apportegendomen skall därvid uppmärksammas.

1.2 Utredningens genomförande

För att erhålla en uppfattning om de produktions- och marknadsförhållanden inom stålbranschen som gällde tiden före och i anslutning till SSAB:s bildande har flera statliga utredningar samt svenska och utländska expertorgans prognoser om den internationella stålmarknaden studerats. Ett mycket omfattande material i form av propositioner, utskottsbetänkanden, motioner och beslut i riksdagen har ingått i bedömningsunderlaget. Likaså har vissa delar av de träffade bolags- och konsortialavtalen om SSAB:s bildande och planerade verksamhet ingått i granskningsunderlaget. Årsredovisningar för de tre parternas verksamheter har infordrats liksom motsvarande material för SSAB. Det sistnämnda bolaget har även ställt till förfogande struktur- och investeringsplaner för bolagets planerade verksamhet. Vid personliga kontakter har företrädare för industridepartementet och SSAB lämnat kompletterande upplysningar om de förhandlingar och beslut som föregått bildandet av SSAB. Beträffande utbetalningar av statliga medel till SSAB har uppgifter erhållits från kammarkollegiets fondbyrå. I möjligaste mån har även bevakats artiklar i dags- och fackpress om utvecklingen inom stålbranschen och hos SSAB.

Beträffande värderingen av apportegendomen har de två utländska konsulternas utredningar varit föremål för genomgång. Svårigheterna att objektivt värdera anläggningar av denna dimension har tydligt kunnat konstateras. En ingående granskning av konsulternas värderingsprinciper för apportegendomen kräver bl. a. speciell teknisk kunskap om ståltillverkning. I granskningsärendet har dock inte ansetts föreligga skäl för revisorerna att för egen del anlita utomstående expertis för en omfattande och kostsam utredning om apportegendomens värdering.

Den revisorsutredning om Grängesbolagets ekonomiska ställning som industridepartementet år 1977 lät utföra har också ingått i granskningsmaterialet.

2 Bakgrundsfakta om stålmarknaden och SSAB

2.1 Översikt av utvecklingen av stålmarknaden

För att ge en bakgrund till de ställningstaganden som år 1977 gjordes i anslutning till bildandet av SSAB lämnas här utdrag ur några av de utredningar och prognoser om stålmarknadens utveckling som fanns att tillgå vid beslutstidpunkten. Den internationella bakgrunden till stålindustrins uppbyggnad tecknas i en branschstudie av Jernkontoret.

I nästa avsnitt, som omfattar två utdrag hämtade ur en offentlig utredning (SOU 1977:15), lämnas en redogörelse för den internationella stålproduktionen och redovisas prognoser för världsförbrukningen av stål. Den svenska stålindustrins utveckling och lönsamhet presenteras i det tredje avsnittet, som är taget ur proposition 1977/78:87.

Samtliga avsnitt är utdrag återgivna ur resp. publikationer utan bearbetning.

Som ett komplement till nedanstående summariska översikt av stålmarknaden fram till år 1977 lämnas i *bilaga 1* en fylligare dokumentation om utvecklingen på stålmarknaden i form av avsnitt hämtade från ytterligare utredningar. I bilagan finns även en redogörelse från SSAB för företagsledningens syn på utvecklingen av stålmarknaden t. o. m. år 1980.

2.1.1 Bakgrunden till stålindustrins uppbyggnad

Jernkontorets strukturkommitté publicerade år 1969 en utredning, Svensk stålindustri inför 1970-talet. Från denna publikation hämtas i det följande vissa delar av den historiska översikten av bakgrunden för stålindustrins utveckling. Utdraget har begränsats till att i stort sett omfatta tidsperioden efter andra världskriget.

”Den internationella bakgrunden

Den svenska stålindustrin är av ålder starkt integrerad med världsmarknaden. I motsats till vad ofta är fallet med motsvarande näringsgren utomlands är den alltså icke väsentligen en hemmamarknadsindustri. En tredjedel av vår stålförbrukning tillgodoses genom import. Utförseln har sedan 1950-talets början visat en oavbruten stegring. Exportandelen motsvarar numera i värde räknat ca 50 % av totalproduktionen.

Denna starka internationella anknytning gör, att svensk stålindustri delar många av de strukturella och konjunkturella problem, som är gemensamma för världens ledande stålnationer och som sätter sin prägel på den globala marknadsbilden.

Det är därför naturligt att inleda en studie av den svenska stålindustrins ekonomiska långtidsproblem med en teckning av den internationella bakgrunden.

Allmän karakteristik

Under den gångna delen av detta sekel har den totala världsproduktionen av stål ökat i en takt av ca 4 % per år. Den höga tillväxten i stålproduktion och stålförbrukning är helt sammanvävd med den allmänna ekonomiska expansionen i industriländerna. Tillgången på stål var en nödvändig förutsättning för industrins mekanisering och för de två stora utvecklingsblocken inom transportväsendet: järnvägarna och bilismen. Under seklets gång har industrialiseringsprocessen, som till en början var koncentrerad till USA och ett fåtal europeiska länder, spritt sig till andra stater. Mot denna tendens svarar en successiv förskjutning i stålproduktionens geografiska fördelning. Vid seklets början föll 55 % av stålproduktionen på Europa exkl. Ryssland, 7 % på Ryssland, 33 % på USA och följaktligen mindre än 5 % på världen i övrigt. Vid slutet av 20-talet hade USA:s andel ökat till 47 %, medan Europas och Sovjets andelar fallit tillbaka till 44 resp. 4 %. Övriga geografiska områden svarade fortfarande för 5 %. Trettio år senare hade situationen ånyo förändrats så att Europa åter framträdde som den största stålproducerande regionen med en andel på 37 %. USA:s andel var nu 28 %, medan Sovjet och övriga världen svarade för inte mindre än 20 resp. 15 %. Under senare år har dessa tendenser förstärkts och väntas bli ytterligare accentuerade. Bakom övriga länders frammarsch som stålproducenter står främst Japan.

Den ökade geografiska spridningen av stålproduktionen har inte verkat hämmande på världshandeln. Tvärtom har denna efter andra världskriget vuxit betydligt snabbare än vad produktionen gjort. Sålunda har världsexporten mer än fördubblats under perioden 1955–1965, medan produktionen samtidigt steg med 68 %.

De för stålindustrin karakteristiska jämviktsstörningarna

Tillväxten i stålproduktionen och stålförbrukning har ingalunda skett i jämn takt.— —

Konjunkturvariationerna i stålproduktionen hänger framför allt samman med att stålefterfrågan kännetecknats av en betydande instabilitet. Stål levereras i stor utsträckning till sådana sektorer inom ekonomin, som visat sig vara påtagligt konjunkturkänsliga, t. ex. maskin-, varvs- och byggnadsindustrierna. Stålförbrukningen uppvisar därför avsevärda variationer på kort sikt. Därtill kommer att även lagerefterfrågan brukar flukturerar på ett sätt som förstärker svängningarna i de totala stålleveranserna.

Däremot har utbudet kännetecknats av en påfallande brist på flexibilitet, vilket främst beror på att produktionen i betydande omfattning bedrivs i stora enheter. De stora tillverkningsenheterna medför, att utvidgningen av kapaciteten är relativt tidskrävande; för ett stålverk krävs i dag en tid av 3–5 år, innan ett större investeringsbeslut kan resultera i ökad produktion. Det

föreligger med andra ord ingen möjlighet att anpassa kapaciteten efter de kortsiktiga uppgångarna i efterfrågan. Ett investeringsbeslut, som fattas under en högkonjunktur, kan leda till en utbudsökning vid en tidpunkt, då efterfrågan är mera dämpad. Då stålindustrins investeringar varierar med konjunkturläget, kommer dessutom kapacitetstillskotten att bli mycket ojämnt fördelade över tiden.

Kapacitets- och efterfrågeutvecklingens bristande synkronisering har skapat stora variationer i skillnaden mellan mängden tillgängligt och kvantiteten efterfrågat stål. Dessa variationer har i sin tur påverkat prisutvecklingen på världsmarknaden och på ett flertal inhemska marknader. På grund av institutionella faktorer föreligger dock här ingen genomgående samstämmighet mellan prisutvecklingen i olika länder. Mekanismen i den process där priserna på stål bildas kan i korthet beskrivas på följande sätt:

För att få bidrag till täckning av sina höga fasta kostnader försöker stålindustrin att utnyttja all tillgänglig kapacitet. I tider med fallande efterfrågan kan därför en mycket intensiv konkurrens med starkt fallande priser komma till stånd. Stålefterfrågans priskänslighet är emellertid på kort sikt låg; de fallande priserna leder med andra ord inte till någon uppgång i den totalt efterfrågade stålkvantiteten.

(Avsnittet Mellankrigsårens kris är utelämnat)

Tiden efter andra världskriget

Efter andra världskriget har stålförbrukningen och därmed stålproduktionen globalt sett uppvisat en så gott som obruten expansion. Ökningstakten för perioden 1950-1966 uppgår till inemot 6 % per år. Skillnaden gentemot mellankrigstiden är påfallande både vad avser de kortsiktiga och de långsiktiga utvecklingstendenserna.

Återuppbyggnaden efter kriget skedde i mycket snabb takt; redan före år 1950 uppnåddes förkrigsårens produktionsvolym. Samtidigt förelåg emellertid ett behov av modernisering av den del av produktionsapparaten som motstått förödelsen under kriget. Detta moderniseringsbehov var en följd av stagnationen under mellankrigstiden, vilket lett till ersättning av äldre anläggningar i betydande omfattning skjutits på framtiden. En stor del av den vid krigets slut befintliga kapaciteten var därför föråldrad. Det modernaste stålverket i Frankrike hade sålunda uppförts omedelbart efter första världskriget. Liknande var situationen i den tyska stålindustrin där enligt en uppskattning avseende år 1950 valsverkens genomsnittsalder skulle uppgått till 42 år.

Trots den kraftiga utbyggnaden av stålkapaciteten kom den första efterkrigstiden att präglas av obalans på stålmarknaden; tillgänglig kapacitet räckte inte till för att tillgodose den höga efterfrågan. Först under 50-talets senare hälft anses kapacitetsutbyggnaden ha hunnit ifatt efterfrågan. År 1957

brukar anges som en skiljelinje mellan säljarens och köparens marknad.

Tiden efter 1957 har med andra ord kännetecknats av att världens totala stålutbud överstigit stålefterfrågan, ett förhållande som successivt skärptes under de följande tio åren. Denna brist på jämvikt har allt efter de skiftande institutionella förhållandena tagit sig olika uttryck i olika länder. Ojämvikten slog helt igenom i världshandelspriserna. Stålnappheten under den första efterkrigstiden återspeglas i en kraftig, uppåtriktad trend, medan de sista tio årens kapacitetsöverskott motsvarats av en långsiktig nedgång i dessa priser.

Det globala kapacitetsöverskottet och dess orsaker

Kapacitetsöverskottet under 1960-talet kan inte, som under mellankrigsåren, tillskrivas en dämpad uppgång i efterfrågan. Stålförbrukningen har under de senaste tio åren stigit med 5 % per år. Utvecklingen tyder inte på någon nedgång i stålförbrukningens ökningstakt under de hittills gångna efterkrigsåren. Anledningen till utbudsöverskottet är i stället att kapaciteten expanderat i en "onormalt" hög takt.

Flera orsaker brukar anföras som förklaring till den höga ökningstakten i stålkapaciteten. En viktig faktor var givetvis de höga stålpriserna, särskilt i importländerna. De ledande exportörerna, bl. a. den europeiska kontinenten, tillämpade nämligen exportpriser, som ofta låg långt över (de statligt reglerade) hemmamarknadspriserna. Ännu 1957 låg sålunda de kontinentala exportpriserna för stångstål ca 30 % över genomsnittet av listpriserna för leveranser inom CECA¹. Det är givet, att detta förhållande utgjorde ett starkt incitament för importländerna att bygga upp egna stålindustrier eller utvidga de redan befintliga anläggningarna.

Härtill kom en rad tekniska faktorer. Den teknologiska utvecklingen ledde till en fortsatt ökning av den optimala anläggningsstorleken. Stålframställning genom de nya syrgasmetoderna kom att innebära betydande nyinvesteringar. Utvecklingen på transportområdet medförde, att utomeuropeisk malm till låga kostnader kunde fraktas till hamnar över hela världen. Detta utlöste en tendens till omlokalisering av stålindustrin till kusterna. Alla dessa faktorer resulterade i investeringar i nya stora anläggningar. Eftersom de äldre anläggningarna som skulle ersättas inte alltid var fysiskt nedslitna, behölls de ofta som reservkapacitet.

Mindre uppmärksammas är kanske den institutionella ramen, inom vilken överkapaciteten växte fram. Det skedde icke i avsaknad av program och prognoser utan snarare trots en myckenhet av förutsägelser, planering och central styrning.

Nationella och internationella samarbets- och samordningsorgan tillkom,

¹Europeiska stål- och kolunionen.

som bl. a. eller främst fick till uppgift att mildra stålbristens verkningar och planera för dess eliminering. Bland dessa märktes främst OEEC i Paris, genom vilken stora belopp i Marshallmedel slussades till europeisk stålindustri, bl. a. märkligt nog till Västtyskland så sent som i mitten på 1950-talet, alltså vid en tid då världen redan börjat imponeras av det tyska undret. 1952 bildades Montanunionen (CECA), som till sitt förfogande fick inte endast betydande kapitalmedel utan framför allt vidsträckta möjligheter härutöver att direkt eller indirekt påverka investeringsutvecklingen. I Gèneve utarbetade Europakommissionens stålkommitté långsiktiga prognoser. I England fanns sedan 1946 Iron and Steel Board, som kontrollerade hela den engelska stålindustrins investeringar och i viss mån uppdrog riktlinjerna för dessa. I Frankrike gav staten redan tidigt finansiella förmåner till järn- och stålverken men upprätthöll å andra sidan länge en hård priskontroll. I Japan började den inhemska stålindustrin sitt meteorliknande uppstigande, som innebar, att produktionen höjdes från knappt 5 milj. ton 1950 till 62 milj. ton 1967, dvs. med över 1100 % på 17 år. Inom det europeiska östblocket tävlade de socialistiska länderna med västerns industrinationer om att sätta nya produktionsrekord och kom därigenom i vissa fall att bygga ut sina stålverk i en snabbare takt än som motiverades av expansionen av deras egna stålförbrukande industrier, dock med det markanta undantaget av Östtyskland, som baserar sin planering på att tillräcklig stålkapacitet fortsättningsvis skall finnas på världsmarknaden och därför i hög grad litar till importen för sin stålförsörjning. Efterkrigsårens utveckling innebar sålunda, att de självreglerande marknadskrafterna i betydande utsträckning sköts åt sidan i de ledande stålländerna. Såsom framhållits inte minst av företrädare för Montanunionen hindrade de offentliga ingreppen inte, att man inom unionen fick en våg av överinvesteringar i början av 1960-talet. Särskilt framträdande var detta i Frankrike och Italien, medan utvecklingen fick ett lugnare förlopp i Belgien, där de offentliga åtgärderna var mindre långtgående.

En faktor, som stundom tillmäts stor betydelse vid förklaringen av kapacitetsöverskottet, utgör stålindustrins expansion inom u-länderna. Utvecklingsländernas stålkapacitet skall under perioden 1955–1967 enligt gjorda uppskattningar ha stigit från 5 milj. ton göt till 24 milj. Denna relativt kraftiga ökning utgör dock mindre än 1/10 av tillskottet till världens götstålskapacitet under ifrågavarande period. Det är naturligt att se denna expansion som en parallell till utvecklingen under mellankrigsåren, då flera utomeuropeiska stålnationer (Kanada, Japan, Australien, Sydafrika) växte upp. Resultatet blev i båda fallen, att de traditionella stålexportörerna gick miste om en del av en växande marknad. Till skillnad från mellankrigsåren kan emellertid efterkrigstiden uppvisa en starkt expansiv världshandel. Dess andel av världsproduktionen har under perioden 1950–1967 stigit från 11 till 17 %. Andelen ligger sålunda fortfarande lägre än på 20-talet.

Den främsta anledningen till att u-länderna i så stor utsträckning satsat på

uppförande av stålverk torde vara att dessa anläggningar på grund av sin strategiska ställning i ekonomin anses ha en gynnsam effekt på hela den ekonomiska utvecklingen, även när de inte är företagsekonomiskt lönsamma. Liknande tankegångar ligger för övrigt bakom den politik som bedrivs av statsmakterna i några högt utvecklade industriländer. För att få till stånd en expansion i underutvecklade regioner har i flera industriländer uppförts statsägda stålverk, vilka varit klart förlustbringande. — —

Beträffande utvecklingen på stålmarknaden i olika delar av världen under perioden 1955–1967 noteras följande:

Kapacitetsökningen har relativt sett gått snabbast i Japan och långsammast i USA. I absoluta tal är tillskotten i dessa båda länder emellertid av samma storleksordning. En jämförelse mellan förändringen i kapacitet och produktion visar, att USA och Montanunionen tillsammans svarar för 2/3 av den under perioden uppkomna outnyttjade kapaciteten. Denna beräknades åren 1966 och 1967 ha uppgått till 60 à 80 milj. ton götstålsvikt. Bristen på prognoser över stålkapacitet och stålefterfrågan gör det svårt att säga något om kapacitetsöverskottets framtida utveckling. Det bör dock nämnas, att en viss avsaktning i kapacitetens tillväxttakt kunnat skönjas. Av konsumtionsuppgifterna framgår, att stålförbrukningen i några av de stora stålproducerande länderna varit relativt dämpad. Detta gäller framför allt Storbritannien och USA, men även Montanunionen redovisar en ökningstakt, som ligger under världsgenomsnittet.”

2.1.2 Den internationella stålindustrins utveckling

Utvecklingstendenser och framtidsbedömningar av stålindustrin har bl. a. redovisats i SOU 1977:15 Handelsstålsindustrin inför 1980-talet, vilken utredning låg till grund för den påbörjade strukturrationaliseringen av svensk stålindustri. Följande avsnitt har hämtats från detta betänkande.

”Utvecklingstendenser inom världens stålindustri

De uppgifter som i det följande lämnas om stålindustrins internationella utveckling avser hela stålindustrin, dvs. både handelsstål och specialstål. Internationell statistik för enbart handelsstålsindustrin saknas i stor utsträckning. Handelsstål utgör emellertid en så dominerande del – 90 % à 95 % – av den totala stålproduktionen i de flesta länder att de redovisade uppgifterna väl avspeglar utvecklingen inom handelsstålsområdet. I Sverige svarar emellertid specialstålet för en internationellt sett mycket hög andel – ca 1/4 – av den totala råstålproduktionen i ton räknat.

Produktionsutvecklingen

Världens totala produktion av råstål ökade från 346 milj. ton år 1960 till 710 milj. ton år 1974, vilket motsvarar en ökning av i genomsnitt 5,3 % per år. Under 1960-talet var ökningstakten något högre än under åren 1970–74. Till följd av konjunkturedgången minskade råstålsproduktionen i världen mellan 1974 och 1975 med 60 milj. ton eller med nära 9 %, och uppgick sistnämnda år till 650 milj. ton.

Tillväxttakten i stålproduktionen har under de senaste tjugo åren varierat kraftigt mellan olika länder och ländergrupper. I de traditionellt stora stålproducerande nationerna i Västeuropa (Västtyskland, Frankrike, Storbritannien, Italien och Belgien-Luxemburg) har, med undantag av Italien, stålproduktionen ökat långsammare än i världen som helhet. I Storbritannien var råstålsproduktionen i absoluta tal t. o. m. något lägre åren 1974–75 än år 1960. Även i USA har stålproduktionen ökat i lägre takt än i världen i övrigt.

Sedan slutet av 1950-talet har den japanska stålproduktionen ökat exceptionellt snabbt. Japan kommer i dag på tredje plats bland världens stålproducerande nationer efter Sovjetunionen och USA. År 1960 var USA:s stålproduktion fyra gånger större än Japans; år 1975 producerades en ungefär lika stor stålquantitet i de båda länderna. År 1960 tillverkades ungefär lika mycket stål i Storbritannien som i Japan; år 1975 var den japanska produktionen fem gånger större än den brittiska och praktiskt taget lika stor som de sex ursprungliga EG-ländernas totala stålproduktion.

Sovjetunionen och de östeuropeiska staterna har också sedan början av 1960-talet ökat stålproduktionen något snabbare än världen i övrigt. Tillväxttakten kan dock inte på långt när mäta sig med den japanska. Bland övriga länder med en mer betydande stålproduktion, som också uppvisat en snabb produktionsökning, kan nämnas Canada, Australien, Brasilien, Indien och Sydafrika.

I tabell 6:1 redovisas översiktligt den relativa fördelningen på vissa regioner av världens totala stålproduktion åren 1960, 1970 och 1974. För att jämförelseåren skall ha ett någorlunda likartat konjunkturläge har 1974 här valts som slutår. Som framgår av tabellen har både Västeuropa som helhet och USA kommit att svara för en minskande andel av världens stålproduktion; dessa två regioners sammanlagda andel sjönk från 57,5 % år 1960 till 45 % år 1974. Sovjetunionens och Östeuropas andel ökade under samma tid från 25 % till 26 %. Den japanska stålindustrins mycket snabba expansion avspeglas i en andelsökning från drygt 6 % år 1960 till 16,5 % år 1974.

Tabell 6:1. Världsproduktionen av råstål fördelad på ländergrupper åren 1960, 1970 och 1974

Procent

	1960	1970	1974
EG 6	21,0	18,3	18,7
Övriga Västeuropa	10,5	8,8	7,6
Östeuropa	6,1	6,7	6,9
Sovjetunionen	18,9	19,4	19,2
USA	26,0	20,0	18,6
Japan	6,4	15,5	16,5
Övriga länder	11,1	11,3	12,5
Summa	100,0	100,0	100,0
Produktion, milj. ton	346	598	710

I gruppen övriga länder ingår bl. a. utvecklingsländerna, vars stålproduktion totalt sett ökat mycket snabbt, från sammanlagt ca 10 milj. ton år 1960 till ca 60 milj. ton år 1974. Till de i dag större stålproducenterna i tredje världen hör Brasilien, Mexico, Indien, Venezuela, Argentina, Nordkorea och Sydkorea.

Världshandeln och självförsörjningsgraden

Den internationella handeln med stål har sedan början av 1960-talet visat en stark expansion. År 1960 gick ca 15 % av den totala stålproduktionen i världen i internationell handel (mätt i råstålsekvivalenter); år 1970 hade denna andel ökat till ca 20 % och 1975 till ca 23 %.

De internationella handelsströmmarna brukar ofta schematiskt delas upp i två huvudgrupper: dels handel mellan länder med överskott resp. underskott på stål totalt sett i förhållande till den inhemska konsumtionen, dels handel mellan industriländer med stålprodukter av olika typ och kvalitet. Den senare typen av handelsutbyte är följden av de komparativa fördelar som enskilda länder kan ha i fråga om att producera stål av viss typ.

Fram till ungefär mitten av 1960-talet dominerades världshandeln med stål av den förstnämnda typen av handel. Andelen har emellertid därefter minskat successivt till följd av att länder som tidigare hade en nettoimport av stål börjat bygga upp en egen stålindustri eller expandera den befintliga. Produktionen inom varje enskilt land har blivit alltmer specialiserad. Exportens andel av produktionen har ökat, samtidigt som en växande del av förbrukningen täcks av import. Detta har gällt för ett stort antal länder, bl. a. Sverige. Det finns dock ett viktigt undantag, nämligen Japan, som praktiskt taget inte alls importerar stål.

Under 1950-talet svarade ett fåtal länder för huvuddelen av världsexporten av stål. Till dessa hörde Belgien-Luxemburg, Frankrike, Västtyskland,

Storbritannien och USA. Exporten från dessa länder gick huvudsakligen till länder med liten stålproduktion eller utan egen sådan, såsom Canada, Australien, vissa länder i Europa samt utvecklingsländerna (se tabell 6:2).

Tabell 6:2. Exporten av handelsfärdigt stål från olika länder 1960, 1970 och 1974
1 000 ton

Land	1960	1970	1974
Belgien-Luxemburg	7 563	12 533	16 608
Frankrike	5 552	7 376	9 690
Italien	1 126	1 751	4 750
Nederländerna	1 084	3 144	5 221
Storbritannien	3 102	4 152	3 350
Västtyskland	7 839	12 044	22 237
Övriga Västeuropa	2 636	4 888	7 204
Östeuropa inkl. Sovjet	5 419	14 935	16 256
Japan	2 242	17 599	32 220
USA	2 743	6 424	5 342
Övriga länder	1 549	5 109	3 156 ¹
Summa	40 855	89 955	126 034 ¹

¹ Vissa länder i Asien, Afrika och Latinamerika ingår ej.

Källor: 1960 och 1970: UN Economic and Social Council, Long-Term Prospects for Steel Consumption until 1985 and Outlook for 1990, and Past Trends in Production and Trade, New York, October 1976.

1974: UN Statistics of World Trade in Steel, 1976.

Sedan slutet av 1950-talet har den japanska exporten ökat mycket snabbt och från mitten av 1960-talet har Japan varit världens största stålexportör. År 1974 uppgick Japans export av handelsfärdigt stål till 32 milj. ton, vilket motsvarade 1/4 av den totala världsexporten.

Exporten från de östeuropeiska länderna inkl. Sovjetunionen har fått en något ökad andel av världsexporten, men större delen av dessa länders export går till andra länder inom Comecon-området. USA:s andel av den totala världsexporten har minskat kraftigt sedan början av 1960-talet och detsamma gäller i ännu högre grad de traditionella stålexportörerna i Västeuropa.

Västeuropas andel av den totala världsimporten har sedan början av 1960-talet trendmässigt sett varit relativt oförändrad och legat på en nivå av i runt tal 45 % av världsimporten. Även Östeuropa har svarat för en relativt konstant andel under de senaste femton åren. USA däremot har övergått från att vara nettoexportör till att i växande omfattning vara nettoimportör (se tabell 6:3).

Utvecklingsländerna svarade år 1950 för 37 % av världsimporten. I och med att en inhemsk stålproduktion börjat växa upp i dessa länder har deras betydelse som importmarknader minskat kraftigt. År 1970 hade utvecklingsländernas andel av importen gått ned till 21 %. Den har därefter ökat något till följd av den snabba ökningen av stålförbrukningen i dessa länder. I och med att importen i ökad omfattning ersatts med inhemsk produktion har

utvecklingsländernas självförsörjningsgrad ökat markant. Detta gäller framför allt Latinamerika och inom det området särskilt Brasilien, Mexico och Venezuela.

Tabell 6:3. Importen av handelsfärdigt stål till olika länder 1960 och 1970

1 000 ton

Land	1960	1970
Belgien-Luxemburg	601	2 260
Frankrike	3 013	6 869
Italien	1 844	5 032
Nederländerna	2 156	3 484
Storbritannien	1 245	2 265
Västtyskland	3 963	9 004
Övriga Västeuropa	5 769	12 569
Östeuropa inkl. Sovjet	6 215	11 771
Japan	243	117
USA	2 738	11 833
Latinamerika	3 031	4 362
Övriga länder	9 349	17 308
Summa	40 167	86 874

Stålförbrukningen i framtiden

Den viktigaste marknaden för den svenska handelsstålsindustrin har hittills varit Sverige. Exporten har visserligen ökat avsevärt under den senaste tioårsperioden, men den har varit koncentrerad till ett fåtal produkter och ett fåtal marknader. Exporten har främst bestått av grovplåt, fartygsprofiler och armeringsstång. Dessa produkter har exporterats till framför allt våra nordiska grannländer och till Storbritannien, Västtyskland och Frankrike. Av flera skäl finns det anledning anta att hemmamarknaden fortsätter att vara den viktigaste avsättningsmarknaden för de svenska verken. Därutöver kan viss export till våra nordiska grannländer och till CECA-området väntas ske även i framtiden.

Internationella prognoser

International Iron and Steel Institute (IISI) publicerade år 1972 en prognos över stålförbrukningen i världen åren 1980 och 1985 (Projection 85). Enligt denna skulle den totala stålförbrukningen, mätt i råstålsvikt, öka med i genomsnitt 4,7 % per år från 1970 till 1980 och med 4,0 % per år under 1980-talets första hälft. Med hänsyn till att oljekrisen antogs få långsiktiga effekter på stålkonsumtionen i världen påbörjades år 1975 en revidering av Projection 85. Preliminära resultat av detta arbete publicerades i juni 1976 i samband med en IISI-studie av stålindustrins energiproblem.

IISI:s reviderade stålprognos bygger bl. a. på nya BNP-prognoser för olika

länder och på nya värden för stålintensiteten såväl i länder med låg som i länder med hög BNP per capita. För världen som helhet ligger 1976 års prognos obetydligt lägre än 1972 års. Detta gäller för såväl 1980 som 1985 om förbrukningen uttrycks i ton handelsfärdigt stål. Om förbrukningen mäts i råstålsvikt visar emellertid den nya prognosen för 1985 en totalsiffra som ligger 7,5 % lägre än den i Projection 85¹. Den främsta anledningen till detta är att stränggjutningen antas få starkt ökad omfattning i framtiden, vilket reducerar behovet av råstål för att tillverka en viss kvantitet handelsfärdigt stål.

Skillnaden mellan de två prognoserna är således relativt liten vad gäller den totala stålförbrukningen i världen. För enskilda länder och regioner däremot avviker 1976 års prognos i icke obetydlig utsträckning från 1972 års. För industriländerna totalt har den nya prognosen förbrukningstal som ligger under de i Projection 85 angivna. I utvecklingsländerna däremot kommer stålförbrukningen att öka betydligt snabbare fram till 1985 än vad som angavs i Projection 85.

I tabell 7:1 redovisas Projection 85 (mars 1972) och IISI:s senaste prognos (juni 1976) för världen som helhet och för vissa ländergrupper i Europa. Som jämförelse har också trendvärdet för 1972, dvs. medeltalet för den faktiska stålförbrukningen 1970–74, medtagits i tabellen. Det bör observeras att stålförbrukningen här anges i handelsfärdig vikt.”

Tabell 7:1. Internationella prognoser över stålförbrukningen

Område	År	Förbrukning milj. ton färdig vikt			Årlig ökning i % enl. IISI 1976	
		Obser- verat värde	Projec- tion 85 (1972)	IISI 1976	1970/74- 1980	1980- 1985
CECA-6	1970/74	73				
	1980		100	96	3,5	
	1985		119	111		3,1
Storbritannien	1970/74	18				
	1980		26	22	2,8	
	1985		28	25		2,3
Övriga Västeuropa	1970/74	28				
	1980		46	43	5,5	
	1985		61	55		5,1
Västeuropa totalt	1970/74	119				
	1980		169	161	3,9	
	1985		206	191		3,5
Världen	1970/74	490				
	1980		730	700	4,7	
	1985		890	880		4,6

¹ Driscoll, J., "Energy and Steel: Some Economic Aspects", IISI Annual Meeting and Conference, Osaka, October 1976.

2.1.3 Den svenska stålindustrins utveckling

I proposition 1977/78:87 om statligt engagemang inom handelsstålsindustrin lämnas en redogörelse för stålbranschens utveckling i Sverige och dess lönsamhet. Följande avsnitt har hämtats från denna proposition.

"Råstålsproduktionen i Sverige och omvärlden

Sedan år 1960 har den totala råstålsproduktionen i Sverige visat en avtagande ökningstakt. Räknat från konjunkturtopp till konjunkturtopp var den genomsnittliga årliga tillväxten 8,1 % under åren 1960–65, 3,1 % åren 1965–70 och 1,8 % åren 1970–74. Ökningen av världens totala råstålsproduktion blev åren 1960–74 i genomsnitt 5,3 % per år. Tillväxttakten under nämnda perioder har varierat kraftigt mellan olika länder och ländergrupper.

I det följande skall en jämförelse göras för utvecklingen efter år 1974 – det senaste högkonjunkturåret – mellan Sverige, EG och övriga västvärlden inkl. Japan. Uppgifterna gäller all råstålsproduktion, dvs. både handels- och specialstål och är hämtade från Jernkontorets sammanställning den 5 september 1977.

Under år 1975, det första recessionsåret, sjönk råstålsproduktionen i EG med 20 %, i övriga västvärlden med 15 % medan den svenska minskningen uppgick till endast 6 %. År 1976 ökade produktionen i EG och västvärlden medan minskningen fortsatte i Sverige. Räknat i absoluta tal uppgick 1976 års produktion till ca 85 % av 1974 års produktion för både Sverige och EG.

Under år 1977 har den svenska stålproduktionen ytterligare minskat. Första halvårets minskning uppgår till mer än 25 % jämfört med kvantiteten motsvarande tid föregående år. Vid en jämförelse mellan de sex första månaderna för år 1976 resp. år 1977 blev produktionsminskningen för EG knappt 4 % och för övriga västvärlden mindre än 1 %.

Denna utveckling visar att i västvärlden och framför allt i EG anpassades produktionen under år 1975 till den starkt försämrade efterfrågan. Genom det statliga lagerstödet kunde dock produktionsminskningen i Sverige begränsas.

Avsikten med lagerstödet var att upprätthålla sysselsättningen under lågkonjunkturen i väntan på en konjunkturförbättring. Eftersom denna uteblev år 1976 fortsatte lagren att öka trots vidtagna produktionsminskningar. Sedan år 1960 och fram t. o. m. år 1974 har lagren av halvfabrikat – göt och ämnen – legat på en nivå av ca 400 000 ton. På två år, åren 1975 och 1976, har lagernivån mer än fördubblats och 'överlagren' beräknas därför av Jernkontoret till minst 400 000 ton. På grund av denna lagersituation har produktionen starkt skurits ned under första halvåret 1977. De åtgärder som

vidtagits i Sverige under innevarande år är en parallell till produktionsminskningen på kontinenten år 1975.

Produktion av handelsfärdigt stål

Den svenska produktionsutvecklingen av handelsfärdigt stål under 1970-talet har avvikit från efterkrigstidens nästan oavbrutna expansion – år 1958 utgör det enda undantaget. Produktionsminskning har dels inträffat åren 1971–1972, då produktionen två år i följd låg under en tidigare uppnådd produktionsnivå, dels åren 1975–76 då produktionen sjönk med sammanlagt 17 % från 1974 års nivå. 1976 års produktion kom därmed att ligga på samma nivå som år 1968. Under första halvåret 1977 har produktionen minskat med 15 % jämfört med motsvarande tid föregående år.

Trots de vidtagna produktionsminskningarna åren 1975–77 har det skett en kraftig lageruppbbyggnad under dessa recessionsår. Jernkontoret uppskattar med hänsyn till att marknadsläget för de svenska järnverken är betydligt sämre år 1977 än vad det var i slutet av år 1972 'överlagren' till mer än 300 000 ton. Lagerökningen av halvfabrikat under den nuvarande lågkonjunkturen har både procentuellt och i absoluta tal sålunda varit större än lagerökningen av färdigprodukter – plåt, band, stång, balk, rör m. m.

Sveriges ståltillförsel

Den svenska marknaden för stål ökade med 5,8 % per år mellan åren 1951–65 och med 2,9 % per år tiden 1965–75. Den genomsnittliga årliga ökningstakten mellan åren 1969–74 blev dock endast 1,8 %. Dessa siffror belyser den kraftiga nedgång i tillväxten av stålefterfrågan i Sverige som skett sedan år 1951. Trots att tillväxten av tillförseln och förbrukningen av stål under 1970-talet minskat i Sverige har importen av stål fortsatt att öka i samma takt som under 1960-talet, dvs. med trendmässigt 5,5 % per år. Detta har lett till att importens andel av ståltillförseln i Sverige vuxit under den senaste tioårsperioden. Totalt sett ökade importandelen från ca 35 % år 1966 till ca 50 % år 1976. Importandelen under första halvåret 1977 uppgick till 53 % vilket är fyra procentenheter mer än motsvarande tid föregående år men varierar kraftigt mellan olika produktgrupper. Resultatet av denna utveckling har blivit att den svenska stålindustrin förlorat andelar av hemmamarknaden.

Den svenska stålindustrin ökade markant sina marknadsandelar på exportmarknaderna under 1950- och 1960-talen. Det senare årtiondets trendmässiga exportökning uppgick till 15 % årligen. Denna tillväxt var avsevärt större än förbrukningsökningen utomlands och även större än den årliga tillväxten av världens handel med stål under samma period. I slutet av 1960-talet bröts exportökningstrenden. Under den senaste tioårsperioden har den svenska exporten ökat med i genomsnitt 3 % årligen medan

världshandelns trendmässiga tillväxt uppgått till drygt 8 % årligen.

De senaste årens utveckling av stål efterfrågan och exporten har starkt påverkats av nedgången i världens fartygsproduktion och den minskade byggnadsverksamheten i Sverige.

Nedgången i varvsindustrin har återverkat främst på efterfrågan på grovplåt och fartygsprofiler. Av dessa produkter har Sverige tidigare haft en icke obetydlig export – grovplåtsexporten har t. ex. varit ca 50 % av produktionen.

Den minskade byggnadsverksamheten har bl. a. påverkat förbrukningen av armeringsstål. Denna minskade mellan åren 1972–1976 med ca 26 %. Exportmöjligheterna för denna produkt har också försämrats. Importen har ökat, även om den f. n. endast uppgår till 14 % av förbrukningen.

Lönsamhet

På stålbranschrådets uppdrag har Öhrlings revisionsbyrå utfört en studie av lönsamheten i svensk stålindustri under åren 1971–1975. Den valda perioden kan anses återspegla utvecklingen av branschens lönsamhet under en konjunkturcykel.

Räntabiliteten på totalt kapital efter skatt har utvecklats för de svenska handelsstålverken så som framgår av tabellen. På grund av de speciella förhållanden som gällt för NJA under perioden visas resultaten för handelsstålverken exkl. detta företag.

	1971	1972	1973	1974	1975	Genom- snitt 1971/75
Handelsstål- verk totalt procent	0,3	1,0	4,5	6,3	- 3,1	1,7
D:o exkl. NJA procent	2,0	2,5	6,6	9,3	- 0,9	3,9

Som en jämförelse kan nämnas att den svenska skogsindustrin under samma period hade en på motsvarande sätt beräknad genomsnittlig räntabilitet på 6,0 %. Materialet visar dessutom att avkastningen på övriga verksamhetsgrenar i de koncerner som har stålindustri i samtliga fall varit högre än avkastningen av stålverksamheten. Det finns klara skillnader i räntabilitet mellan olika företag och typer av stålverk. Inom handelsstålindustrin har t. ex. de mindre skrotbaserade verken haft en genomsnittlig räntabilitet som väsentligt överstiger de i större, malmbaserade verken.

Resultaten för år 1976 och år 1977 har kraftigt försämrats i samtliga handelsstålverk.”

2.2 Redovisat resultat för stålverksrörelsen åren 1975–1977 hos avtalsparterna

För att belysa den ekonomiska utvecklingen av den stålverksrörelse som var och en av de tre avtalsparterna bedrivit lämnas en summarisk översikt över resultat och verkställda investeringar för de tre år som föregick bildandet av SSAB. Sammanställningen syftar till att påvisa vissa av de problemställningar som fanns vid avtalstidpunkten avseende i första hand lönsamheten och värdet av anläggningstillgångarna. Uppgifterna har hämtats ur de aktuella företagens officiella årsredovisningar för åren 1975–1977, och någon djupgående analys av de redovisade rörelseresultaten har inte utförts.

Redovisade rörelseresultat för stålsektorn vid till SSAB överlåtna delar av företagen Norrbottens Järnverk, St. Kopparberg och Gränges (milj. kr.)

* stålsektorn inkl. specialstålverken åren 1975–1976	Grängesresultat fördelat på sektio- ner					
	N.J.A.	Kopparberg*	Gränges	Oxelösunds Järnverk	Gruvor	T.G.O.J.
<i>1975</i>						
Rörelseres. före avskrivn.	- 53	- 20	125	59	44	22
Avskrivning enl. plan	- 53	- 78	- 91	- 61	- 17	- 13
Rörelseres. efter planenlig avskrivning	-106	- 98	34	- 2	+ 27	+ 9
Prisjustering av ingående lager	- 39	- 79	- 70	- 61	- 9	-
Justerat rörelseresultat före finan- siellt netto	-145	-176	- 36	- 63	+ 18	+ 9
<i>1976</i>						
Rörelseres. före avskrivn.	-571	-107	- 89	- 73	- 20	4
Avskrivning enl. plan	- 62	- 84	- 92	- 60	- 18	- 14
Rörelseres. efter planenlig avskrivning	-633	-191	-181	-133	- 38	- 10
Prisjustering av ingående lager	-	- 56	- 15	- 17	+ 2	-
Justerat rörelseresultat före finan- siellt netto	-633	-247	-196	-150	- 36	- 10
<i>1977</i>						
Rörelseres. före avskrivn.	+ 84	-231	-194	-151	- 51	8
Avskrivning enl. plan	- 80	- 78	-116	- 78	- 24	- 14
Rörelseres. efter planenlig avskrivning	+ 4	-309	-310	-229	- 75	- 6
Ändrad lagervärdering	-224	-	-	-	-	-
Prisjustering av ingående lager	-	- 11	- 14	- 27	+ 13	-
Justerat rörelseresultat före finan- siellt netto	-220	-320	-324	-256	- 62	- 6

Redovisade investeringar i anläggningar avseende stålsektorn i till SSAB överlåtna delar av företagen Norrbottens Järnverk, St. Kopparberg och Gränges (milj. kr.)

	N.J.A.		St. Kopparberg		Gränges	
1975	Summa	332	Summa	112	Summa	191
	Totalt	438	varav Domnarvet	99	varav O.J.	118
	./. Stålverk 80	106	Gruvor	13	Gruvor	54
		332			TGOJ	19
1976	Summa	160	Summa	105	Summa	311
	Totalt	335	varav Domnarvet	89	varav O.J.	205
	./. Stålverk 80	175	Gruvor	16	Gruvor	88
		160			TGOJ	18
1977	Summa	84	Summa	78	Summa	109
	Totalt	349	varav Domnarvet	67	varav O.J.	77
	./. Stålverk 80	265	Gruvor	11	Gruvor	25
		84			TGOJ	7

2.3 Bakgrunden till bildandet av SSAB

Som framgått av föregående avsnitt drabbades världens stålindustri under åren 1975-1977 av en djup konjunkturnedgång med åtföljande överkapacitet och dålig lönsamhet. I Sverige påverkades de inhemska ståltillverkarna mycket kraftigt, och läget för denna industrisektor har jämförts med 1930-talets krissituation. Speciellt handelsstålsindustrin utvisade en lönsamhetskris som medförde investerings- och sysselsättningsproblem. Bakom lönsamhetsförsämringen låg en hårdnande importkonkurrens och minskad konkurrenskraft för den svenska stålindustrin. Som tidigare nämnts tillsattes en utredning, handelsstålsutredningen, för att kartlägga handelsstålsindustrins utveckling och struktur samt lägga fram förslag till förändringar av branschens struktur inför 1980-talet. I mars 1977 presenterade utredningen sitt betänkande.

Utredningen föreslog i huvudsak att tillverkningen av handelsstål skulle uppdelas och specialiseras till vissa enheter för att uppnå ett bättre kapacitetsutnyttjande och en större produktionsvolym i de producerande verken.

Sedan utredningsförslaget publicerats började förhandlingar mellan Gränges AB, Stora Kopparbergs Bergslags AB och Statsföretag AB/ Norrbottens Järnverk AB (nedan kallade Gränges, Stora Kopparberg och Statsföretag resp. NJA) om att bilda ett gemensamt handelsstålsbolag. Då behovet av statlig medverkan i omstruktureringsarbetet var konstaterat redan i inledningsskedet begärde parterna en statlig förhandlingspartner. Till statlig representant i förhandlingarna utsågs professor Lars Nabseth. I

november 1977 träffades en överenskommelse om att parterna, under förutsättning av statens finansiella medverkan, skulle bilda ett nytt handelsstålsbolag, sedermera kallat SSAB Svenskt Stål AB (nedan kallat SSAB). De närmare villkoren för bolagsbildningen fanns angivna i två avtal, ett huvudavtal och ett konsortialavtal.

I enlighet med förslag i proposition 1977/78:87 om statligt engagemang inom handelsstålsindustrin m. m. beslöt riksdagen på våren 1978 att godkänna den träffade överenskommelsen.

Beslutet hade i stort sett följande innebörd.

Aktiekapitalet fördelades så, att Gränges och Stora Kopparberg erhöll vardera 25 % och Norrbottens Järnverk/Statsföretag 50 %. Till SSAB fördes stålverken i Luleå, Oxelösund och Borlänge samt Gränges och Stora Kopparbergs gruvrörelser. De tillverkningsenheter som de förut nämnda tre företagen sålunda bidrog med tillskötts som s. k. apportegendom. Värdet av denna egendom för vart och ett av de tre företagen sattes till 700 milj. kr. Härutöver tillsköt staten via Statsföretag 700 milj. kr. kontant. Det egna kapitalet uppgick därmed till 2 800 milj. kr. varav 2 000 milj. kr. utgjorde aktiekapital och 800 milj. kr. reservfond.

Utöver nämnda apportegendom skulle SSAB även förvärva Gränges järnvägsrörelse inkluderande hamn- och speditiönsverksamhet i Oxelösund.

Staten förpliktade sig vidare att genom Statsföretag ersätta Gränges med högst 350 milj. kr. för övertagandet av dess järnvägsrörelse, att lämna Statsföretag ett kapitaltillskott på 356 milj. kr. till förstärkning av den finansiella grunden för dess ökade ägaransvar och att ställa lånemedel om tillhoppa 3 100 milj. kr. till SSAB:s förfogande. Lånemedlen fördelade sig med 1 800 milj. kr. på ett rekonstruktionslån, avsett för täckning av förluster, och med 1 300 milj. kr. på ett strukturlån, avsett för investeringar. Rekonstruktionslånet skulle helt eller delvis kunna efterges av regeringen.

SSAB har sedermera fastställt en övergripande plan för inriktning och omstrukturering av sin verksamhet under de närmaste tio åren.

2.4 SSAB:s struktur- och investeringsplan av år 1978

Vid de förhandlingar som fördes i anslutning till bildandet av SSAB framlades av parterna prognoser för det beräknade kapitalbehovet för såväl investerings- som driftändamål. För de närmaste fem åren beräknades investeringsbehovet uppgå till 2 800 milj. kr. Finansieringen av nyinvesteringarna skulle lösas genom att bolaget utnyttjade dels lånemöjligheter på den allmänna kapitalmarknaden, dels statlig finansiering på 1 300 milj. kr. i form av strukturlån.

Det totala investeringsbehovet angavs senare i SSAB:s strukturplan vara

ca 3 900 milj. kr. För de närmaste tre åren uppskattades kapitalbehovet för investeringar vara 2 400 milj. kr.

I regeringens proposition 1977/78:87 om statligt engagemang inom handelsstålsindustrin godtogs den utarbetade finansieringsprognosen för projektet. Riksdagen beslöt (NU 1977/78:45, rskr 1977/78:198) i enlighet med förslagen i propositionen.

1978 års strukturplan (Projekt SSAB 82)

"I maj 1978 fastställde styrelsen för Svenskt Stål AB en strukturplan – Projekt SSAB 82. I denna plan redovisades bl. a. följande:

Styrelsen för Svenskt Stål har den 31 maj 1978 fastställt en övergripande strukturplan – SSAB:s generalplan – för utvecklingen av företagets egentliga stålrörelse under den närmaste tioårsperioden. Detta beslut har grundats på utredningar rörande marknader, anläggningar, konkurrensförhållanden samt personalkonsekvenser.

Syftet med bildandet av SSAB är att sammanföra de tre största stålverken i Sverige och med dessa sammanhängande rörelser till ett bolag och därmed skapa förutsättningar för sådana strukturförändringar att ett konkurrenskraftigt och lönsamt stålföretag kan skapas med möjlighet att fortleva i framtiden.

Föreliggande generalplan syftar till att på bästa sätt realisera denna målsättning.

De åtgärder som genomförs som en följd av den beslutade generalplanen är baserade på en företagsekonomisk bedömning. I den proposition (1977/78:87) som ligger till grund för handelsstålsindustrins omstrukturering framhåller industriministern att även andra bedömningsgrunder kan komma att tillämpas.

Styrelsen för Svenskt Stål har i utredningsarbetet beaktat detta uttalande. Sålunda har uppdragits åt Företagsekonomiska Institutionen vid Göteborgs Universitet att genomföra en samhällsekonomisk utredning av strukturförändringar inom Svenskt Stål. Vidare har successivt under utredningsarbetet information lämnats till såväl de av industriministern tillsatta länsvisa samverkansgrupperna som till etableringsdelegationen inom industridepartementet.

Statliga insatser är således nödvändiga för att klara de regionalpolitiska konsekvenser som denna generalplan kommer att medföra, speciellt inom gruvrörelsen. Detta har också förutsatts av statsmakterna i anslutning till behandlingen av ovannämnda proposition. SSAB har att upprätta företagsekonomiskt grundade förslag. Om det emellertid bedöms att dessa åtgärder från samhällsekonomisk synpunkt är oacceptabla är SSAB berett att medverka till andra lösningar enligt offertprincipen. Avsikten är att därigenom mildra de negativa sysselsättningskonsekvenser som annars kan

uppträda. SSAB:s finansiella läge och bristande lönsamhet gör det uppenbart att dessa kostnader inte kan bäras av företaget.

Handelsstållets konkurrensbild har förändrats mycket snabbt under senare år. Den efterfrågeutveckling som under efterkrigstiden låg till grund för den omfattande utbyggnaden av Japans stålindustri har under de senaste åren hastigt avtagit. Utbyggnaden av järn- och stålverk i tredje världen, baserad på en förhållandevis snabb egen konsumtionsutveckling, har samtidigt fortsatt och givit upphov till betydande kapacitetsöverskott. Världens överskottskapacitet är dock svår att uppskatta i säkra tal. I förhållande till den förväntade utvecklingen – den s. k. Projection 85 som 1972 publicerades av International Iron and Steel Institute – ligger efterfrågan f. n. ca 150 miljoner ton lägre vilket motsvarar ett fyrtiotal stålverk av typ Stålverk 80. Prisnivån bestäms i denna överskottssituation av de länder och företag som har den lägsta kostnaden för personal och råvaror, som har stora masugnar med högt kapacitetsutnyttjande och som har stålverk utrustade med moderna LD-ugnar och stränggjutning.

Mycket av utvecklingen i tredje världen bestämmer i dag utvecklingen inom stålindustrin.

Orsakerna här till är flera men kan sammanfattningsvis anges sålunda:

- Kostnadsnivån är i förhållande till industriländerna betydligt lägre. Industriländerna kan inom överskådlig tid inte kompensera denna genom högre produktivitet.
- Flera av tredje världens länder har lättillgängliga råvarutillgångar i form av malm, kol och annan energi. Världens största järnmalmsgruva – Itabira i Brasilien – producerar exempelvis i dag ur dagbrott med knappt 3 000 anställda ca 40 miljoner årston järnmalm – varav 20 miljoner ton med så hög järnhalt att den ej behöver anrikas.
- Vissa utvecklingsländer förfogar dessutom över en hemmamarknad stor nog för utbyggnad av skalmässigt optimala järn- och stålverk, vilka kan drivas med högt kapacitetsutnyttjande. Eventuell överskottskapacitet kan på grund av den låga kostnadsnivån avsättas på den internationella marknaden i avvaktan på att inhemsk konsumtion skall hinna i kapp.

Tillsammans med en lägre efterfrågan än förväntat har denna radikalt förändrade konkurrensbild utlöst den nuvarande lönsamhetskrisen inom handelsstålindustrin.

Till en del kan dessa krisens orsaker undanröjas genom strukturella åtgärder – nyinvesteringar, modifieringar och nedläggningar; andra krisens orsaker kan däremot icke undanröjas eller påverkas.

Så bestämmer exempelvis de låga brasilianska kostnaderna för malmproduktion helt den europeiska prisnivån och omöjliggör därmed lönsam export av den mellansvenska malmen. Höga brytningskostnader på grund av underjordsbrytning, många ofta spridda malmkroppar i förening med låg järnhalt och hög fosforinblandning hos SSAB:s mellansvenska gruvor utgör

redan i sig en negativ ingångsfaktor för SSAB:s stålproduktion. F. n. kan endast Grängesbergsgruvorna efter avsevärd rationalisering möta priset på importmalm i Oxelösund.

Prisnivån på stålämnen bestäms av låga ingångskostnader för råvaror i förening med modernaste skalenlig teknologi i masugnar och stålverk. Prisnivån är vidare mycket konjunkturkänslig eftersom flertalet stålverk i första hand utnyttjar egen kapacitet, innan externa kompletteringsköp görs. Även en högt rationaliserad svensk ståltillverkning, baserad på svensk malm, har därför nu och i framtiden svårt att nå de låga kostnader och de skaleffekter som erfordras för att möta denna konkurrens. Betydelsen av dessa förhållanden är avsevärd, då kostnaderna fram t. o. m. det metallurgiska avsnittet utgör 60–70 % av den totala kostnaden för handelsfärdigt stål.

Denna omvärlds- och konkurrensbild ger vissa grundläggande förutsättningar för omdaning av SSAB:s struktur:

- Marknaden begränsas i allt väsentligt till Norden, där ett effektivt distributions- och servicesystem bör kunna leda till höga marknadsandelar. För vissa kvalitetsprodukter skall en ökad export även utanför Norden eftersträvas.
- Framställningen av lågförädlade produkter (malm och ämnen) måste huvudsakligen begränsas till behovet för vidareförädling inom landet.
- Anläggningarna måste koncentreras, specialiseras och ges riktiga material- och produktflöden för att nå skaleffekter. Krav måste dessutom ställas att effektivitet och produktkvalitet motsvarar bästa västeuropeiska verk. Dimensioneringen skall göras så att högt kapacitetsutnyttjande kan nås i olika steg. Investeringar mot lönsamma och livskraftiga produktområden i senare förädlingsled måste därefter ges prioritet framför investeringar inom tidigare produktionsled.

Statsmakterna har genom riksdagsbeslutet om SSAB lagt en finansiell grund för en omstrukturering av företaget dels genom ett rekonstruktionslån om 1 800 milj. kr. med villkorlig återbetalningsskyldighet, dels genom ett strukturlån om 1 300 milj. kr. Därutöver kommer förändringarna att kräva betydande upplåning. Detta medför dels att investeringarna måste koncentreras till strategiskt väsentliga objekt, dels att de avvikelser från den företagsekonomiska planen som kan behöva göras på samhällsekonomiska grunder måste finansieras i särskild ordning.

Planens innehåll

Planen syftar till att de i SSAB ingående företagsenheter skall samordnas och strukturellt förändras så att ett långsiktigt effektivt och konkurrenskraftigt företag kan erhållas och bestå. För att uppnå detta mål skall verksamheten förändras på följande sätt:

- Domnarvet utvecklas till centrum för band- och plåttillverkning samt förädling av dessa produkter. Till Domnarvet koncentreras vidare SSAB:s skrotbaserade metallurgi liksom tillverkning av armeringsstål och vals-tråd.
- Oxelösund bibehålls som centrum för grov- och industriplåt. Tillverkningen utvecklas mot industriplåt och mot ett högre kvalitetsregister.
- Till Luleå koncentreras SSAB:s produktion av grova och medelgrova profiler.
- Både Luleås och Oxelösunds metallurgiska basresurser utnyttjas för ämnestillverkning. Anläggningarna i Luleå och Oxelösund kompletteras omgående för tillverkning av ämnen för Domnarvet. En metallurgisk koncentration till Luleå blir på sikt naturlig om ämnesförsörjningen skall baseras på svensk malm.
- SSAB:s manufakturverksamhet utvecklas vidare på samtliga huvudorter. Insatserna i manufakturledet skall ökas för att öka lönsamheten och samtidigt motverka de negativa sysselsättningskonsekvenserna av strukturförändringarna.
- SSAB:s gruvrörelse anpassas till malmförsörjning i Mellansverige och möjlig exportförsäljning. Särskilda ansträngningar skall göras för att upprätthålla och utveckla exportförsäljningen.
- TGOJ liksom övrig serviceverksamhet anpassas till efterfrågan inom SSAB och från externa kunder. TGOJ kan därutöver utgöra ett instrument för näringspolitiska insatser för stål- och gruvrörelsen i Bergslagen."

I planerna har redovisats ytterligare detaljer om tillverkningen. Vissa avsnitt och påpekanden i anslutning till investeringsplanerna har återgivits i *bilaga 2*.

Investeringsbudget

I maj 1978 framlade SSAB en treårsbudget för perioden 1979-1981 omfattande investeringar och resultatprognos.

Totalbeloppet för investeringarna under denna period framgår av följande avsnitt i planen:

Investeringar

Investeringar redovisas i löpande penningvärde under antagande om 7 % inflation. Betalningar har utlagts i tider vid normala betalningsvillkor.

O-plan

I O-planen ingår endast de investeringar som SSAB bundit sig för genom redan fattade beslut samt reinvesteringar och nödvändiga miljöinvesteringar beräknade till ca 50 % av avskrivningar enligt plan.

Investeringar i O-planen:	1979-81	507 milj. kr.
	Efter 1981	2 milj. kr.
	<i>Summa</i>	509 milj. kr.

Plan 81

Plan 81 upptar därutöver rationaliseringsinvesteringar och expansiva investeringar. I planen ingår de investeringar för vilka utbetalning beräknas ske senast 1981.

Tillkommande investeringar i Plan 81:	1979-81	1 893 milj. kr.
	Efter 1981	106 milj. kr.
	<i>Summa</i>	1 999 milj. kr.
Summa investeringar:	1979-81	2 400 milj. kr.
	Efter 1981	108 milj. kr.
	<i>Summa</i>	2 508 milj. kr.

Då även 1978 års investeringar läggs till blir investeringssumman 2 663 milj. kr. för perioden 1978-1981, vilket skall jämföras med 2 399 milj. kr. för motsvarande period i prognosen för SSAB:s bildande.

Styrelsen för SSAB har senare vidtagit vissa justeringar av Projekt SSAB 82. Förändringarna har i huvudsak bestått i nedjusteringar av den ursprungliga planen och har presenterats i perspektivplaner 1980 och 1981.

3 Avtalet om bildande av SSAB

Vid de nämnda förhandlingarna mellan parterna träffades ett bolagsbildningsavtal och ett konsortialavtal.

3.1 Bolagsbildningsavtalet

Avtalet fastställer *fördelningen av ägarkapitalet* i det planerade bolaget enligt följande:

- 50 % av aktierna förvärvas av Norrbottens Järnverk AB
- 25 % av aktierna förvärvas av Gränges
- 25 % av aktierna förvärvas av Stora Kopparberg.

Det nya bolaget skall från Gränges, Stora Kopparberg och NJA *överta främst handelsståls- och gruvrörelserna* och fortsätta att driva dessa rörelser. Överlåtelsen omfattar ytterligare den av Gränges bedrivna TGOJ-rörelsen bestående av järnvägs-, hamn- och speditjonsverksamhet.

Förutsättningarna för bolagets bildande är att *statlig finansiering* kan erhållas dels genom att Statsföretag kontant tecknar aktier i Svenskt Stål AB

för 700 milj. kr., dels att statliga lån på sammanlagt 3 100 milj. kr. lämnas till SSAB. Den av Gränges bedrivna järnvägsrörelsen (TGOJ) skall dessutom övertas av det nya bolaget, varvid förutsätts att bolaget för detta förvärv erhåller ett statligt bidrag motsvarande köpeskillingen. Som vidare förutsättning för bolagets bildande gäller att Statsföretag dels erhåller nytt kapital motsvarande nyemissionen i Svenskt Stål AB, dels beviljas ett bidrag för förluster på anläggningstillgångar i samband med avyttringen till SSAB. Möjligheten för Statsföretag att eventuellt inlösa övriga parter aktier i SSAB skall vidare säkras genom att Statsföretag i sådant fall tillförs erforderliga statliga medel.

Aktiekapitalet fastställs till 2 000 milj. kr. och aktierna emitteras till en kurs av 140 % av nominella värdet, varigenom reservfonden tillförs 800 milj. kr.

Betalning för aktierna sker delvis genom att parternas anläggningstillgångar i form av stålverk, gruvor och transportanordningar överläts till det nya bolaget såsom apportegendom med ett fastställt värde. För apportegendom stadgas följande i 15 § bolagsavtalet:

§ 15 Köpeskillingar

§ 15.1 Köpeskillingarnas storlek

Köpeskillingen för den i punkt 3 angivna egendomen skall vara:
för den av Gränges och dess dotterbolag överlåtna egendomen 700 000 000 kronor;
för den av NJA överlåtna egendomen 700 000 000 kronor;
för den av Stora Kopparberg överlåtna egendomen 700 000 000 kronor.

§ 15.2 Betalning av köpeskillingarna

Betalning av de i 15.1 angivna köpeskillingarna skall ske i form av reverser. Envar av Gränges, NJA och Stora Kopparberg skall därvid erhålla en revers lydande på 700 000 000 kronor för vilken betalning till ett belopp av 699 374 250 kronor skall ske i form av aktier i Bolaget på sätt i punkt 2.3 ovan sägs. Resterande belopp 625 750 kronor skall Bolaget äga kvitta mot Parternas skulder till Bolaget enligt vad i punkt 2.1 ovan sägs.

Dessutom skall 700 milj. kr. erläggas kontant av NJA för den återstående delen (25 %) av aktiekapitalet.

I bolagsavtalet finns noterat att NJA träffat avtal om att till Statsföretag AB överlåta aktierna i SSAB.

3.2 Konsortialavtalet med inlösningsregler för aktier

Från konsortialavtalet, som reglerar samarbetet mellan parterna i det nya bolaget, noteras följande.

Bolagets ändamål finns angivet i detta avtal:

Gränges AB, nedan kallat Gränges, Norrbottens Järnverk AB, nedan kallat NJA, Statsföretag AB, nedan kallat Statsföretag, och Stora Kopparbergs Bergslags AB, nedan kallat Stora Kopparberg, i det följande gemensamt kallade Parterna, har denna dag träffat avtal om tillskapandet av ett gemensamt aktiebolag, Svenskt Stål AB, nedan kallat Bolaget, med uppgift att överta vissa tillgångar, hänförliga till Gränges, NJA:s och Stora Kopparbergs handelsståls- och gruvrörelser och att med iakttagande av det ansvar gentemot aktieägare, anställda och samhälle, som enligt lag och god sed åvilar Bolaget, bedriva nämnda rörelser efter affärsmässiga och företagsekonomiska principer. I detta ligger att i den mån statlig myndighet begär att Bolaget skall utföra insatser avarbetsmarknadspolitisk art Parterna utgår från att särskild ersättning skall begäras härför.

Det förutsättes, att NJA:s aktier i Bolaget så snart detta övertagit nämnda tillgångar överlåtes av NJA till Statsföretag.

Styrelsen i bolaget består av 12 ledamöter, varav 9 utses av bolagsstämman och 3 av de anställda i bolaget. Statsföretag äger rätt att nominera 5 ledamöter av styrelsen samt utse en av styrelsens ledamöter till ordförande i styrelsen.

Det kan noteras att *i vissa viktigare beslut krävs enighet* mellan de tre bolagsintressenterna bl. a. i frågor om ändring av bolagsordningen, väsentlig ändring av bolagets organisation, nedläggning av driften vid någon av bolagets anläggningar samt formerna för bolagets finansiering. Utöver tidigare redovisad finansiell medverkan vid bolagets bildande gäller följande för *bolagets vidare finansiering*:

Finansiering av Bolagets verksamhet skall i första hand ske genom aktiekapital och reservfond på sammanlagt 2 800 000 000 kronor samt av staten utfästa rekonstruktionslån om tillhoppa högst 1 800 000 000 kronor och strukturlån om tillhoppa 1 300 000 000 kronor (bilagorna 2-3), vilken finansiering är ett villkor för tillskapandet av Bolaget.

Finansiering härutöver förutsättes företrädesvis ske genom internt genererade medel och/eller genom upplåning av kapital med eller utan säkerhet i Bolagets tillgångar. Skulle för finansieringen av Bolagets verksamhet en ökning av aktiekapitalet erfordras skall Parterna ha rätt men ej skyldighet att delta i kapitalökningen i proportion till sina respektive aktieinnehav i Bolaget. I anslutning härtill förbinder sig Gränges och Stora Kopparberg att, därest någon av dem icke önskar deltaga i sådan aktiekapitalökning, i första hand erbjuda varandra sin rätt till nyteckning. Statsföretag skall icke motsätta sig att Gränges eller Stora Kopparberg begagnar sig av denna rätt. Part, som ej önskar delta i aktiekapitalökning, skall medverka till att kapitalökningen likväl genomföres, om Statsföretag påfordrar detta och i samband därmed icke uppställer andra villkor än sådana som skäligen bör kunna godtas av Part som ej deltar i ökningen. Det förutsättes, att i fall som nu sagts aktierna skall kunna tecknas såväl av Statsföretag som av andra statliga bolag eller statliga organ.

Förutom hembudsskyldighet vid avyttring av aktierna i bolaget gäller följande om inlösen av aktier (7 § i konsortialavtalet):

§ 7 Rätt till inlösen av aktier

§ 7.1 Rätt till inlösen av aktier vid förlusttäckning

Skulle Bolaget efter 1982 redovisa en ackumulerad förlust, som innebär att Bolagets reservfond och mer än 1/3 av dess aktiekapital förbrukats, skall diskussioner upptas mellan Parterna om hur förlusten skall täckas. Om överenskommelse härvid ej kan nås om täckning av förlusten pro rata parte, skall Part som förklarar sig beredd att genom aktieägartillskott täcka förlusten äga rätt att påfordra inlösen av den Parts aktier, som icke deltar i sådan förlusttäckning. Därvid skall inlösen ske till ett värde motsvarande aktiernas matematiska värde vid tidpunkten för begäran om inlösen med avdrag för på aktierna belöpande andel av

1. enligt punkt 6 ovan utgivet statligt rekonstruktionslån, och
2. sammanlagda beloppet av eventuellt utöver i punkt 6 angivet rekonstruktionslån utgivna rekonstruktionslån och stöd av motsvarande karaktär, dock att från detta sammanlagda belopp skall avdragas 200 000 000 kronor, eller den mindre summa till vilken sagda sammanlagda belopp må uppgå.

§ 7.2 Rätt till inlösen av aktier, när Statsföretag och/eller annat statligt bolag blivit ägare till minst 80 % av aktierna i Bolaget

Därest Statsföretag ensamt eller Statsföretag och andra statliga bolag eller statliga organ tillsammans blir ägare till minst 80 % av aktiekapitalet i Bolaget, äger Statsföretag när som helst lösa till sig Gränges och Stora Kopparbergs aktier i Bolaget. Envar av Gränges och Stora Kopparberg äger även få sitt aktieinnehav inlöst, då nämnda ägarförhållande uppstått, dock först efter 1982.

Nämnda inlösenrätt och därvid gällande inlösenvärde enligt fjärde stycket nedan skall gälla i stället för aktiebolagslagens bestämmelser om rätt för minoritetsaktieägare att begära inlösen av sina aktier.

Inlösen skall ske tidigast sex månader och senast ett år från det inlösen påkallats och måste omfatta Partens hela aktieinnehav i Bolaget.

I det fall Statsföretag, annat statligt bolag eller statligt organ påfordrar inlösen av Gränges eller Stora Kopparbergs aktier i Bolaget enligt vad i denna punkt 7.2 sägs skall aktierna inlösas till lägst aktiernas matematiska värde. Om Part önskar att aktierna åsättes högre värde än matematiska värdet, äger han påkalla värdering genom skiljenämnd som utses enligt punkt 9 nedan. Det av värderingsmannen fastställda värdet på de aktier som skall inlösas skall vara bindande och slutligt för Parterna endast om detta värde är högre än värdet enligt ovan i detta stycke angivna inlösningsregler. Skulle Gränges eller Stora Kopparberg begära inlösen av sitt aktieinnehav i Bolaget enligt vad i denna punkt 7.2 sägs, skall aktierna inlösas till ett värde som bestämmes enligt de i punkt 7.1 ovan angivna värderingsprinciperna.

§ 7.3 Inlösen i annat fall

Skulle annan part än Statsföretag anse att Statsföretag genomdrivit beslut inom Bolaget som i företagsekonomiskt eller annat hänseende står i

uppenbar strid mot de grundläggande förutsättningarna för Bolagets verksamhet och som medfört eller sannolikt kommer att medföra avsevärda negativa ekonomiska konsekvenser för Bolaget skall Parten efter 1982 ha rätt att begära att Statsföretag inlöser hans aktier i Bolaget i enlighet med nedan angivna bestämmelser. Till stöd för sådan begäran får dock inte åberopas beslut som genomdrivits tidigare än två och ett halvt år före utgången av 1982.

Hur matematiska värdet på bolagets aktier skall beräknas fastställs i 7.4 §:

§ 7.4 Definition av matematiska värdet

Med matematiskt värde avses i denna punkt 7 summan av eget beskattat kapital med tillägg av lagerreserv, ackumulerade avskrivningar utöver plan, investeringsfonden, särskilda investeringsfonder, arbetsmiljöfond och andra obeskattade reserver av liknande slag, minskade med latent skatteskuld, beräknad till vid inlösentidpunkten gällande skattesatser, varvid hänsyn skall tagas till kommunalskatteavdraget. Till grund för bestämningen av aktiernas matematiska värde skall ligga den balansräkning, som upprättats i samband med det års- eller delårsbokslut, som upprättats närmast före den dag då inlösen begärts. Med delårsbokslut avses periodbokslut, som ligger till grund för i 1975 års aktiebolagslag 11 kap. 12 § stadgad delårsrapport. I det fall matematiska värdet skall framräknas med ledning av balansräkning som upprättats i anslutning till delårsbokslut, skall sådan balansräkning revideras och om så erfordras korrigeras med tillämpning av samma redovisningsprinciper som gällt vid närmast föregående årsbokslut.

4 Riksdagens beslut om finansiellt stöd till SSAB

4.1 Beslut med anledning av proposition 1977/78:87

I proposition 1977/78:87 om statligt engagemang inom handelsstålsindustrin m. m. redovisade regeringen resultatet av stålbranschrådets utredning om den svenska handelsstålsindustrins framtida utveckling och struktur. För en kommande tioårsperiod visade utredningen på de nödvändiga strukturförändringar som bör genomföras inom den svenska handelsstålsindustrin.

Regeringen föreslog i propositionen att ett nytt handelsstålsbolag skulle bildas baserat på det avtal som tecknats mellan Gränges AB, Stora Kopparbergs Bergslags AB och Statsföretag AB/Norrbottnens Järnverk AB.

Bolagsavtal och konsortialavtal mellan parterna liksom uppgifter om finansieringsbehov och investeringsram för det föreslagna handelsstålsbolaget avseende den första femårsperioden fogades såsom bilagor till propositionen. Det framlagda förslaget inrymde även medel för ersättning dels till SSAB för förvärv av TGOJ-rörelsen från Gränges, dels till Statsföretag/NJA för förluster orsakade av försäljningen av anläggningstillgångarna, nedskriv-

ning av värdet av NJA-aktierna i Statsföretag och bortskrivning av nedlagda kostnader för Stålverk 80.

Under våren 1978 beslöt riksdagen godkänna det framlagda förslaget till bildande av SSAB Svenskt Stål AB, varigenom förhandsöverenskommelsen mellan staten och de privata intressenterna godtogs (NU 1977/78:45, rskr 1977/78:198).

Finansieringen av det planerade handelsstålsbolaget är redovisad i propositionens bilaga 6 som en prognos i form av en balansräkning för SSAB.

Svenskt Stål AB, koncernbalansräkning – prognos. Milj. kr.

	1978	1979	1980	1981	1982
Likvida medel	362	332	307	376	366
Fordringar	997	1 199	1 135	1 181	1 647
Varulager	1 571	1 782	1 725	1 744	2 139
Anläggningstillgångar	2 480	3 082	3 188	3 197	3 291
Summa	5 410	6 395	6 355	6 498	7 443
Rörelseskulder	680	908	812	851	1 174
Rörelseskulder (aktieägarna)	1 600	1 067	533	–	–
Leverantörslån		200	200	200	200
Pensionsskuld (TGOJ)	130	120	110	100	90
Långfristiga skulder		100	600	1 400	1 800
Strukturlån	200	1 200	1 300	1 300	1 300
Aktiekapital och reservfond	2 800	2 800	2 800	2 800	2 800
Balanserat resultat	0	0	0	0	–153
Årets resultat	0	0	0	–153	232
Summa	5 410	6 395	6 355	6 498	7 443
Soliditet	51,8%	43,8%	44,1%	40,7%	38,7%

Finansiellt sett innebar riksdagsbeslutet att staten utfäste sig att SSAB skulle ha möjlighet att få statliga lån med högst 3 100 milj. kr. – fördelat med 1 800 milj. kr. på rekonstruktionslån med villkorlig återbetalning och 1 300 milj. kr. på strukturlån. Regeringen skulle efter viss tid helt eller delvis kunna efterge rekonstruktionslånet.

SSAB beviljades även ett bidrag på högst 350 milj. kr. för förvärv av TGOJ-rörelsen från Gränges. Bidraget skulle utgå i form av ett statligt skuldebrev med 12 års amorteringstid.

Vidare beviljades *Statsföretag* följande belopp:

För aktieteckning i SSAB

(varav som bidrag 350 milj. kr.)

700 milj. kr.

För förlusttäckning i samband med överlåtel-
sen av anläggningstillgångar samt nedskriv-
ning av värdet av NJA-aktier utöver tidigare
beviljade bidrag på 1 800 milj. kr.

356 milj. kr.

För avveckling av kvarvarande kostnader
för projekt Stålverk 80

181,3 milj. kr.

Vidare utfäste sig staten att ekonomiskt säkerställa Statsföretags möjlig-
heter att inlösa de aktier i SSAB vilka ägs av de övriga intressenterna.

4.2 Beslut med anledning av proposition 1978/79:126

I den strukturplan som styrelsen för SSAB fastställde i maj 1978 påtalades
behovet av en kraftig minskning av antalet anställda i det nybildade bolaget
för att lönsamhet skulle kunna uppnås i verksamheten. För att underlätta en
lösning av anställningsproblemen kunde bolaget utnyttja det särskilda
sysselsättningspolitiska stödet inom stålindustrin. Då dessa insatser ej visade
sig vara tillräckliga för att bestrida kostnaderna för övertalig personal
undersöktes möjligheterna att tidigarelägga planerade investeringar i SSAB
för att därigenom skapa nya arbetstillfällen.

Baserad på den Rhenbergsska rapporten Tidigareläggning m. m. av
investeringar inom Svenskt Stål AB framlade regeringen i proposition
1978/79:126 förslag till finansiering av vissa investeringar i SSAB. Under
våren 1979 beslutade riksdagen anslå ett belopp av 1 105 milj. kr. för
tidigareläggning av vissa investeringar för att överbrygga sysselsättningsvår-
igheter i samband med genomförandet av SSAB:s strukturplan (NU
1978/79:43, rskr 1978/79:369).

Genom beslutet ställdes till bolagets förfogande strukturlån på 850 milj.
kr. och rekonstruktionslån på 255 milj. kr. Det senare lånet kan efter beslut
av regeringen helt eller delvis efterges, och beloppet skall inte påverka
inlösenvärdena på aktierna i SSAB enligt punkt 7 i konsortialavtalet.

4.3 Beslut med anledning av proposition 1980/81:67

SSAB beviljades ytterligare medel, 47 milj. kr., för investeringar i
Domnarvet och Grängesberg. Av beloppet skulle 30 milj. kr. lämnas som
rekonstruktionslån och 17 milj. kr. som strukturlån. Vidare medgav
riksdagen att ett tidigare beviljat strukturlån på 85 milj. kr. skulle ändras till
rekonstruktionslån. För länsupumpning av gruvor i Bergslagen erhöll bolaget
bidrag på 1 645 000 kr. (NU 1980/81:44 och 1980/81:51; rskr 1980/81:266).

5 Redovisning av speciella områden i avtalet om bildandet av SSAB

5.1 Apportegendomen

Vid de förhandlingar som föregick bildandet av SSAB fastställdes att i bolaget skulle ingå stålverken i Luleå, Oxelösund och Borlänge, gruvrörelserna inom Gränges och Stora Kopparbergs verksamheter samt av Gränges bedriven järnvägsrörelse inkl. hamnrörelsen i Oxelösund. För de tillverkningsenheter som de berörda företagen skulle överlåta till det planerade nya handelsstålsföretaget förutsattes överlåtelsen ske i form av s. k. apportegendom. Förfarandet innebar att ersättning till parterna för de överlåtna anläggningstillgångarna skulle lämnas i form av aktier i det nya bolaget. För trafikrörelsen däremot skulle Grängesbolaget erhålla betalning i form av en statlig revers.

Det stora problemet vid denna sammanslagning av de olika verksamhetsgrenarna var att göra en rimlig värdering av de separata anläggningarna. Bruksvärdet på apportegendomen påverkas av att anläggningskostnaderna för bl. a. stålverk stigit mycket kraftigt under 1960- och 1970-talen. Dessutom är användningstiden för sådana investeringar mycket lång, varför bruksvärdet för äldre anläggningar kan variera starkt jämfört med det bokförda värdet. Ökningen i anläggningskostnad för ett stålverk uppges kunna vara 6-10 gånger på en tioårsperiod.

Industridepartementets förhandlare i SSAB-ärendet har lämnat följande redogörelse för principerna för den utförda värderingen av anläggningstillgångarna i SSAB.

"De anläggningstillgångar, som från ägarföretagen skulle överlåtas till SSAB, värderades i förhandlingarna av två utländska konsultföretag, Atkins Planning från England och Sofrecid från Frankrike. Värderingen omfattade anläggningstillgångar i stål- och gruvrörelse samt transportapparat, dvs. järnväg, hamnar etc. Värderingen var en s. k. bruksvärdering. Anläggningarna värderades till nyanskaffningsvärde för anläggningar med motsvarande karaktär och kapacitet. Från detta värde frånräknades enligt viss schablon den värdeminskning de befintliga anläggningarna undergått genom förslitning. Genom en särskild metod togs även hänsyn till anläggningarnas modernitet. Metoden hade sin utgångspunkt i produktionskostnadsskillnader mellan de befintliga anläggningarna och nya anläggningar med samma kapacitet. Därvid togs även hänsyn till de befintliga anläggningarnas återstående livslängd.

Konsulterna arbetade oberoende av varandra. Värderingsmetoden skilde sig också något i de båda fallen.

Den absoluta nivån på de värden som erhöles har inte publicerats. Enligt Atkins Planning var anläggningarna i vart och ett av de tre företagen värda ca 4 miljarder kronor. Sofrecid värderade motsvarande anläggningar till 3 miljarder kronor vardera. I förhandlingarna enades parterna om att de tre olika företagens överlåtna anläggningar skulle åsättas lika höga värden.

Bokföringsvärdena på de aktuella anläggningarna skilde sig ganska avsevärt mellan de tre företagen. Gränges anläggningar hade ett planmässigt restvärde på ca 1,2 miljarder kronor, Stora Kopparbergs anläggningar var på motsvarande sätt värderade till ca 700 milj. kr. och NJA:s anläggningar hade värdet 1,4 miljarder kronor. Förklaringen till skillnaderna mellan bruksvärde och planmässigt restvärde finns i att kostnaderna för utrustning inom stålindustrin stigit avsevärt under senare år. Den tekniska livslängden är emellertid hög och anläggningar som byggts långt tillbaka i tiden kan genom gott underhåll behålla en hög standard. Skillnaderna i planmässigt restvärde mellan de tre företagen förklaras av att NJA och Gränges genomfört större investeringar under 1970-talet, medan Stora Kopparbergs investeringar till största delen gjorts längre tillbaka i tiden. Sistnämnda företags investeringar är alltså till större del avskrivna än vad som gäller för Gränges och NJA:s investeringar.

Någon bedömning av anläggningarnas värde med hänsyn till kapitalavkastningen gjordes inte under förhandlingarna. Vid sådana värderingar är det brukligt att ta hänsyn till kapitalavkastningen under en period som omfattar såväl några år bakåt i tiden som några år framåt. En sådan värdering hade troligen i det aktuella fallet gynnat Stora Kopparberg.

De bruksvärden som konsultföretagen hade räknat fram bedömdes vara för höga för SSAB:s balansräkning. Man enades om 700 milj. kr. för vardera företagets anläggningar, dvs. samma belopp som det planmässiga restvärdet för Stora Kopparbergs anläggningar. Eftersom man hade enats om lika värden för apportegendomen från vart och ett av de tre företagen innebar denna lösning att Gränges och Statsföretag skulle drabbas av stora nedskrivningsförluster."

Ett bearbetat sammandrag av konsulternas värderingar finns nedan.

ATKINS PLANNING

Valuation of Steelworks

	Gränges	St. Kopparberg	NJA
I Stålverk (15 % förräntn.)	4 193	5 466	4 165
II " (5 % ")	3 698	4 390	2 933
I Gruvor (15 % förräntn.)	742	432	
II " (5 % ")	715	394	
I TGOJ (15 % förräntn.)*	126		
II " (5 % förräntn.)*	282		
Summa Alt I	5 061	5 898	4 165
" Alt II	4 695	4 784	2 933

Värdering sker efter jämförelse med drifts- och kapitalkostnader för ny anläggning med motsvarande kapacitet.

* TGOJ beräknat som "profitcenter". (Annan värdering än för stålverk och gruvor.)

SOFRECID
Estimate of Steel Companies' Assets

	<i>Gränges</i>			<i>St. Kopparberg</i>			<i>NJA</i>		
	N	A	R	N	A	R	N	A	R
Stålverk	4 268	2 373	2 233	5 685	2 505	2 229	4 879	3 062	2 814
Gruvor	559	340	322	351	199	155	5	2	2
TGOJ	1 409	712	712						
Summa	6 236	3 425	3 267	6 036	2 704	2 384	4 884	3 064	2 816

N = Återanskaffningsvärde

A = Värde efter avskrivningar

R = Nedskrivet restvärde (justerat för omodern utrustning)

Som nämnts i den lämnade redogörelsen från förhandlingarna vid SSAB:s bildande ansåg parterna att konsultföretagens värdering av anläggningarna inte kunde användas såsom ingångsvärden i det planerade företaget. Man bedömde det som omöjligt att den kommande verksamheten skulle kunna förränta så höga anläggningsvärden. Efter förhandlingar beslöt parterna att de tre anläggningarna skulle åsättas ett bruksvärde av 700 milj. kr. vardera. Beloppet utgjorde det bokförda restvärdet på anläggningstillgångarna hos Stora Kopparberg. Då de två övriga parterna hade högre bokförda värden på sina anläggningstillgångar medförde beslutet redovisningstekniska och ekonomiska komplikationer för dessa företag.

Grängesbolaget hade vid denna tidpunkt ådragit sig mycket stora förluster och företagets ekonomiska resurser hade utnyttjats till det yttersta. Anläggningstillgångarna i stålverksrörelsen var bokförda till ett värde av ca 1 200 milj. kr. varför ett överlåtelsebelopp av 700 milj. kr. skulle medföra en förlust på 500 milj. kr. En sådan förlust skulle Gränges ej klara av utan det bedömdes att risk förelåg för bolagets fortsatta verksamhet.

För att få en objektiv bedömning av riktigheten av Gränges ekonomiska ställning efter den planerade överlåtelsen av handelsstålsrörelsen till SSAB uppdrog industridepartementet åt en revisionsfirma att granska de ekonomiska prognoser som styrelsen för Gränges låtit upprätta.

I prognoserna hade Gränges förutsatt att anläggningstillgångar skulle överlåtas till SSAB för 1 180 milj. kr., dvs. 700 milj. kr. för handelsstålsrörelsen och 480 milj. kr. för TGOJ. Av Gränges årsredovisning för år 1977 framgår att de anläggningstillgångar som skulle överlåtas till SSAB per den 1 januari 1978 upptagits till den avtalade överlåtelsesumman den 31 december 1977.

Detta medförde att Gränges redan i 1977 års bokslut kunde redovisa en bokföringsmässig vinstpost på 351 milj. kr. utgörande återförda överavskrivningar på de överlåtna anläggningstillgångarna. Om hänsyn tas till dessa

överavskrivningar på de aktuella anläggningstillgångarna skulle denna försäljning inte ha medfört en förlust på 480 milj. kr. (=skillnaden mellan 1 180 milj. kr. och diskuterat överlåtelsebelopp på 700 milj. kr.) utan i stället ha stannat vid 129 milj. kr. för Grängesbolaget (=skillnaden mellan 1 180 milj. kr. och 700+351 milj. kr.). Utredningen utvisade dock att Gränges med hänsyn till förlusterna på de övriga delarna av sin verksamhet skulle ha kommit i en mycket prekär ekonomisk belägenhet. Troligtvis skulle detta ha medfört att likvidationsplikt kunde ha uppkommit. Anläggningstillgångarna skulle enligt avtalet överlåtas till SSAB skuldfria, och de upptagna lånen för dessa investeringar skulle alltså kvarstå hos Gränges. Detta medförde komplikationer då säkerheten för dessa lån lämnats bl. a. i Oxelösunds Järnverk. Gränges var enligt styrelsens prognos för år 1978 tvingat att för försäljningen av stålverksdelen till SSAB erhålla vederlag som i balansräkningen kunde noteras som tillgångspost för att undvika likvidationsplikt. Vidare behövdes tillgångar som kunde lämnas som säkerheter i stället för inteckningarna i Oxelösunds Järnverk.

Även om vissa möjligheter tycks ha funnits att genom avyttring eller uppskrivning av kraft rörelsen åtminstone delvis begränsa de kalkylerade förlusterna i verksamheten konstaterades i revisionsrapporten att risken bedömdes vara stor för att Gränges vid utgången av 1978 skulle bli likvidationspliktigt, om 480 milj. kr. för TGOJ ej erhöles på sådant sätt att vederlaget kunde aktiveras. Omvänt sades att en säkerhetsmarginal skulle finnas, om 480 milj. kr. erhöles och aktiekapitalet nedsattes.

Av årsredovisningarna och den framtagna revisorsutredningen om Gränges ekonomiska ställning kan utläsas att det begärda priset 1 180 milj. kr. för anläggningstillgångarna och TGOJ-rörelsen tycks ha erfordrats för att klara bolagets akuta ekonomiska kris. Emellertid måste påpekas att ett lägre vederlag till Gränges inte skulle ha varit en avgörande orsak till en eventuell likvidationsplikt. Däremot skulle en lägre ersättning ha försvårat möjligheterna att finna en acceptabel och snabb lösning av Gränges ekonomiska problem.

Även för NJA var skillnaden stor mellan anläggningarnas bokförda värde på ca 1 400 milj. kr. och överlåtelsebeloppet 700 milj. kr. Till de redan tidigare ansefliga förlusterna i verksamheten kunde en ytterligare förlust på 700 milj. kr. inte ekonomiskt bäras av NJA utan bolaget skulle bli skyldigt träda i likvidation.

Grängesbolagets fortlevnad bedömdes vara av vital betydelse ur såväl nationell som internationell aspekt, varför industridepartementet ansåg sig tvingat att medverka till en ekonomisk uppgörelse, som gav Grängesbolaget ytterligare kompensation utöver 700 milj. kr. Man valde då att från Grängesbolaget dels överta aktier för 340 milj. kr., dels överta betalningsansvaret för en pensionsskuld på ca 140 milj. kr. hänförlig till järnvägsrörelsen såsom ersättning för TGOJ-verksamheten.

Enligt förhandlingarna var en huvudorsak till denna uppgörelse att anläggningarna skulle överlåtas till SSAB helt skuldfria. Lånen skulle alltså kvarstå i de överlåtande bolagen och amorteringar fullföljas av dessa. Grängesbolaget hade bl. a. utländska obligationslån av betydande storlek. Industridepartementet befarade att om Gränges ej skulle kunna fullgöra sina åtaganden mot de utländska borgenärerna, skulle detta negativt påverka andra svenska företags möjligheter att låna i utlandet. Kompensationen till Gränges torde i realiteten få betraktas som ett industristöd betingat av såväl näringspolitiska som internationella hänsynstaganden.

Även för NJA medförde som nämnts anläggningarnas överlåtelsevärde en stor förlust, och indirekt berördes även Statsföretag som ägare av aktierna i NJA. Dessa aktier behövde skrivas ned i värde med 130 milj. kr. på grund av förlusterna i NJA. Kompensation för uppgörelsen beviljades med 636 milj. kr. av statsmedel till NJA/Statsföretag för överlåtelsen av anläggningstillgångarna till SSAB.

Enligt uppgift från förhandlingarna skall de ovan nämnda kompensationsersättningarna till Gränges och NJA ha väckt missnöje hos Stora Kopparberg, som inte erhöll någon ersättning utöver överlåtelsebeloppet. Emellertid godtogs uppgörelsen av samtliga parter med hänvisning till den ekonomiska situationen hos de två nämnda parterna.

Beträffande värderingen av parternas anläggningstillgångar kan konstateras att de utländska konsultfirmorna framräknat bruksvärden för anläggningarna som var tre till fyra gånger högre än de värden till vilka överlåtelsen till SSAB skedde. Jämfört med de av konsulterna beräknade bruksvärdena på de överlåtna anläggningstillgångarna torde överlåtelsebeloppen på 700 milj. kr. få betraktas som relativt måttliga. Ersättningen, fransett TGOJ-delen, lämnades i form av aktier i SSAB på nominellt 500 milj. kr. men i uppgörelsen uppräknades dessa till 700 milj. kr. I realiteten torde knappast något övervärde ha förelegat på aktierna.

Ur tidigare anförd redogörelse från de statliga förhandlingarna i SSAB-ärendet har följande avsnitt hämtats:

- Betalningen för anläggningstillgångarna utgörs av aktier i SSAB. Värdet för SSAB-aktierna för Gränges och Stora Kopparberg är nominellt 500 milj. kr. Dock påverkas dessa värden starkt av SSAB:s ekonomiska utveckling. Förluster i SSAB täcks under 1978-1982 av rekonstruktionslånet. Ju mer SSAB tar rekonstruktionslånet i anspråk, desto lägre blir Gränges och Stora Kopparbergs inlösenvärden för aktierna enligt konsortialavtalet. Om SSAB inte tar i anspråk rekonstruktionslånet utan själv genererar vinst stiger däremot värdet på aktierna på sedvanligt sätt.
- I den valda lösningen kommer det värde som de privata parterna kan erhålla vid begärd inlösen av sina aktier att vara mellan 60 och 250 milj. kr., förutsatt att SSAB utnyttjar rekonstruktionslånet. Inlösen kan inte heller ske före 1982.

Det har i den politiska debatten kring bildandet av SSAB påståtts att parterna skulle ha erhållit alltför hög ersättning för de överlåtna anläggnings-

tillgångarna. Mot detta påstående kan anföras att de erhållna aktierna i SSAB i och för sig inte kan betraktas som fullgod likvid, då de ju knappast var avyttringsbara för överlåtandeföretagen. Någon extern köpare till aktieposterna torde svårligen ha kunnat uppletas med hänsyn till marknadsläget för stålindustrin. Ej heller hade parterna rätt att kräva inlösen av aktierna utan att mycket speciella skäl kunde åberopas. Vid en eventuell inlösen av parts aktier skulle ju dessutom de statliga villkorliga rekonstruktionslånen till SSAB avräknas vid fastställande av inlösenbeloppet för aktierna.

5.2 Inlösen av aktier

I den politiska debatten kring SSAB har rätten till inlösen av aktier tagits upp och kritiserats i flera sammanhang. Av denna anledning granskas i detta avsnitt de bestämmelser i denna fråga som fanns intagna i konsortialavtalet. Tre fall fanns angivna i nämnda avtal där rättighet resp. skyldighet kunde föreligga att begära inlösen av parts aktieinnehav. Det bör noteras att i alla dessa fall kan inlösen av akter ske *först efter utgången av år 1982*. Med utgångspunkt i avtalstexten kan olika fall av inlösen konstrueras. I det följande har tre tänkta fall återgetts:

Fall 1

Om bolaget efter 1982 redovisar en ackumulerad förlust som innebär att bolagets reservfond och mer än en tredjedel av bolagets aktiekapital förbrukats kan förlusttäckning aktualiseras. Skulle parterna ej kunna enas om hur förlusten skall täckas kan den part som förklarar sig beredd att genom aktieägartillskott täcka förlusten äga rätt att påfordra inlösen av den parts aktier som inte vill delta i en sådan förlusttäckning. Därvid skall inlösen ske till ett värde som motsvarar aktiernas matematiska värde med reducering för på aktierna belöpande del av de statliga rekonstruktionslån, som utgivits till bolaget med eventuell reducering enligt 7.1 § i konsortialavtalet. Ett senare beviljat rekonstruktionslån på 255 milj. kr. skall däremot inte påverka inlösenvärdet på aktierna. I praktiken innebär det följande. Bolaget har vid dess bildande beviljats ett rekonstruktionslån på 800 000 kr. avsett att lyftas för att täcka i prognosen beräknade förluster på verksamheten i stort sett fram till år 1982. Man vet i dag att dessa förlusttäckningsmedel inte kommer att räcka fram till år 1982. I detta fall skulle således följande situation föreligga om aktieinlösen påfordras efter år 1982.

Bolagets ekonomiska ställning är följande:

Aktiekapital	2 000 milj. kr.
Reservfond	800 milj. kr.
Totalt eget kapital	2 800 milj. kr.

Avgår: Ackumulerad förlust

a) motsv. reservfond	800	
b) 1/3 av Ak	670	1 470
kvarvarande Ak		1 330 milj. kr.

Då inga reserver förutsätts ha skapats i bolaget på grund av förlustverksamheten är det framräknade beloppet lika med aktiernas matematiska värde. Detta värde skall vid inlösentillfället reduceras med de statliga rekonstruktionslån som bolaget utnyttjat; i detta fall 1 800 milj. kr.

$$1\,330 \text{ milj. kr.} - 1\,800 \text{ milj. kr.} = 0.$$

Aktierna har i detta fall inget inlösenvärde varför ersättning för eventuell aktieinlösen ej kan aktualiseras. Det förutsätts härvid att staten eftergivit beviljat rekonstruktionslån.

Teoretiskt kan en motsvarande situation uppkomma efter en längre tids verksamhet, varunder vissa reserver skapats i bolaget alternativt att viss del av rekonstruktionslånen skulle ha återbetalats (om dessa mot förmodan ej eftergivits av staten). Med de förutsättningar om förluststorlek som ges för detta inlösenfall torde någon ersättning för aktieinlösen knappast kunna aktualiseras.

Fall 1 omfattar alltså tvångsinlösen av aktier ägda av part som vägrar delta i förlusttäckning.

Fall 2

Har Statsföretag ensamt eller tillsammans med andra statliga bolag eller organ blivit ägare till minst 80 % av aktiekapitalet i bolaget äger dels Statsföretag begära att få inlösa resterande aktier, dels envar av Gränges och Stora Kopparberg att få inlöst sin minoritetspost. I det fall Statsföretag påfordrar inlösen av Gränges eller Stora Kopparbergs aktier skall som huvudregel gälla att aktierna inlösas till lägst aktiernas matematiska värde.

Skulle Gränges eller Stora Kopparberg i detta läge begära inlösen av sitt aktieinnehav i bolaget skall aktierna däremot värderas enligt samma princip som gäller för fall 1 (alltså matematiskt värde reducerat med av staten utgivna rekonstruktionslån). Skulle någon av de icke statliga minoritetsparterna

efter år 1982 kräva inlösen av sina aktier kan följande inlösenvärde framräknas:

Aktiekapital	2 000 milj. kr.
Reservfond	800 milj. kr.
Eget kapital	2 800 milj. kr.
<i>Avgår:</i>	
Utnyttjat rekonstr.lån	1 800 milj. kr.
Aktiernas inlösenvärde totalt	1 000 milj. kr.

Av detta faller	80 % på Statsföretag	800 milj. kr.
	10 % på Gränges	100 milj. kr.
	10 % på Stora Kopparberg	100 milj. kr.

Fördelningen mellan minoritetsägarna kan också variera beroende på hur tidigare aktieinnehav avyttrats.

Sammanställningen förutsätter att staten inte beviljat SSAB ytterligare rekonstruktionslån vilka i annat fall skall reducera aktiernas inlösenbelopp. Vidare skall bolaget fram till inlösentillfället inte ha balanserat någon förlust.

Skulle ackumulerad förlust ha uppstått reduceras det egna kapitalet i motsvarande mån liksom redovisad ackumulerad vinst höjer det egna kapitalet. En nedjustering resp. uppjustering av inlösenvärdet för aktierna blir en naturlig följd av en sådan utveckling av verksamheten.

Denna passus i konsortialavtalet ersätter den bestämmelse i aktiebolagslagen om tvångsinlösen av aktier som ger minoritetsskydd åt aktieägare med mindre än 10 % av aktierna i dotterbolag.

Det slutliga resultatet av de privata ägarnas aktieöverlåtelse till Statsföretag är i detta fall naturligtvis helt beroende av de ekonomiska villkoren för den tidigare genomförda aktieöverlåtelsen.

Fall 3

Som förutsättning för inlösenrätt av parts aktier gäller i detta fall att annan part än Statsföretag anser att Statsföretag genomdrivit beslut inom bolaget i uppenbar strid mot de grundläggande förutsättningarna för bolagets verksamhet. Det kan gälla rent företagsekonomiska beslut, vilka medfört eller sannolikt kommer att medföra avsevärda negativa effekter för bolaget. Sådan part i bolaget skall efter 1982 ha rätt att begära att Statsföretag inlöser hans aktier i bolaget.

Särskilda skäl måste kunna anföras för att sådan lösenrätt skall föreligga. Vidare måste part senast tre månader efter det klandrade beslutet tagits anmäla sin avsikt att åberopa beslutet i fråga om stöd för inlösen. Av

Statsföretag genomdrivna beslut före 1 juli 1980 kan dock inte åberopas för inlösenrätt. Part som gjort sådan anmälan kan inte senare frånträda sin avsikt att begära inlösen utan att särskild överenskommelse träffas därom. Efter det anmälan inlämnats av part äger denne ej rätt att utöva rösträtt för aktierna eller delta i styrelsearbetet. Beträffande löseskillingen för aktierna gäller följande.

Har parterna inte inom 60 dagar träffat någon överenskommelse om inlösenbeloppet för aktierna har Statsföretag rätt att inom 30 dagar därefter anlitä skiljenämnd för fastställande av sådant belopp.

I konsortialavtalet finns angivet riktlinjer för hur löseskillingen för aktierna skall beräknas vid skiljeförfarande.

Följande tre fall kan förutses med utgångspunkt i avtalstexten:

A) Har Statsföretag inte krävt skiljeförfarande inom den angivna tidsramen eller bedömer skiljenämnden att de skäl som i detta fall anförts för inlösen av aktierna föreligga (enl. 7.3 § i konsortialavtalet) skall löseskillingen utgöra aktiernas matematiska värde efter viss reduktion beräknad vid tidpunkten för begäran om inlösen. Avdrag skall sålunda i första hand göras för de utgivna rekonstruktionslån som staten beviljat vid bolagsbildningen. Därtill kan i förekommande fall reducering av matematiska värdet göras för ytterligare utgivna rekonstruktionslån och stöd av motsvarande karaktär för det sammanlagda belopp som överstiger 200 milj. kr.

Beräkning av löseskilling enl. 1980 års balansräkning

Aktiekapital + reservfond	2 800 milj. kr.
Avgår Balanserad förlust	261 milj. kr.

2 539 milj. kr.

Avgår

Rekonstruktionslån (utnyttjat enligt årsredovisning)	1 803 milj. kr.
--	-----------------

Kvarstående redovisat eget kapital	736 milj. kr.
------------------------------------	---------------

Av detta faller 25 % eller 184 milj. kr. vardera på de privata aktieägarna. (Aktiernas matematiska värde kan bli föremål för smärre justeringar enl. avtalet. Övanstående visar den huvudsakliga konstruktionen av reglerna för aktieinlösen.)

B) Bedömer skiljenämnden att Statsföretag genomdrivit ett åberopat beslut och att detta beslut inte stått i uppenbar strid mot de grundläggande förutsättningarna för bolagets verksamhet men att beslutet medfört eller sannolikt kommer att medföra avsevärda negativa konsekvenser för bolagets ekonomi skall en modifierad löseskillning fastställas. Beloppet skall beräknas enligt fall A men löseskillingen kan variera mellan lägst 50 % och högst 100 % av där angivna ersättningsbelopp.

C) Finner skiljenämnden att Statsföretag i bolaget genomdrivit åberopat

beslut men att beslutet inte är av det slag som anges i punkterna A eller B skall löseskillingen fastställas till 25 % av det belopp som framräknats under punkt A.

Frågan om rätten till inlösen av aktierna i SSAB och fastställande av löseskillingen i sådant fall har här behandlats utförligt. I den politiska debatten kring bildandet av SSAB och de därvid fastställda ekonomiska villkoren för aktieägarna har bl. a. de privata parternas möjlighet att efter viss tid upphöra med sitt engagemang i SSAB blivit en av huvudpunkterna i den framförda kritiken av SSAB-avtalet. Sålunda har den uppfattningen framförts att de privata delägarna i SSAB efter eget val skulle kunna kräva inlösen av sitt aktieinnehav i SSAB och därvid få i stort sett full ersättning för sitt ekonomiska engagemang på vardera 7(X) milj. kr. motsvarande det belopp vartill apportegendomen värderades vid bolagsbildningen.

Som framgår av den lämnade översikten av reglerna för aktieinlösen kan de privata aktieägarna i SSAB endast i mycket speciella fall kräva inlösen av sina aktier i bolaget. Som en generell förutsättning för inlösen gäller att Statsföretag ensidigt skall ha vidtagit åtgärder som kan bedömas komma att medföra avsevärda negativa ekonomiska konsekvenser för bolaget. Vidare kan aktieinlösen av parterna påfordras om bolagets verksamhet givit mycket stora förluster och aktieägartillskott krävs för verksamheten. Som tidigare påvisats torde i sådant fall ekonomisk kompensation för aktieinnehavet inte kunna krävas, då det matematiska värdet på aktierna förmodligen är negativt.

Som sammanfattning av den gjorda genomgången av bestämmelserna om aktieinlösen i SSAB kan konstateras att de privata aktieägarna i bolaget själva har ringa möjlighet – fränsett minoritetsalternativet enligt avtalets 7. 2 § – att kräva aktieinlösen enligt konsortialavtalet utan att Statsföretag ensidigt genomdrivit beslut, som de övriga parterna i bolaget kan åberopa såsom ekonomiskt oförsvarbara i bolagets verksamhet. Med de bestämmelser som finns intagna i konsortialavtalet avseende reducering av löseskillingen för de av staten lämnade rekonstruktionslånen till bolaget kan någon saklig anmärkning knappast framställas mot utformningen av konsortialavtalet i fråga om inlösen av aktier i SSAB.

5.3 SSAB:s strukturiomvandling

Under de år SSAB hittills bedrivit verksamhet har förutsättningarna för den fastställda strukturplanen av år 1978 varit föremål för översyn. Därvid har vissa modifieringar av planen skett med hänsyn till det pressade läget på stålmarknaden. Perspektivplaner har utarbetats såväl för 1980 som 1981.

Beträffande utvecklingen inom SSAB, strukturplanen och dess genomförande lämnar verkställande direktören för SSAB följande kommentar i företagets årsredovisning för 1980:

"SSAB bildades 1978 för att skapa förutsättningar att rekonstruera Sveriges

tre största handelsstålverk till lönsamhet. För att nå detta mål antog SSAB:s styrelse under 1978 en övergripande strukturplan för stålrelsen. Merparten av strukturåtgärderna – avvecklingar, modifieringar och investeringar – beslutades och påbörjades under 1979. Genomförandet forcerades under 1980 så att de skall vara genomförda med utgången av 1981.

SSAB:s inriktning för att nå lönsamhet innebär i sammanfattning:

Malmbrytningen koncentreras. Den skrotbaserade ståltillverkningen koncentreras till Borlänge och den malmbaserade till Luleå och Oxelösund. Ämnestillverkningen rationaliseras genom övergång till 100 % stränggjutning. Tillverkningen av tunnplåt expanderas och utvecklas. Grovplåtproduktionen rationaliseras och inriktas mot högre andel kvalificerad industriplåt. Tillverkningen av långa produkter koncentreras och rationaliseras. Manufakturverksamheten utvecklas. Verksamheter utan utsikter att nå lönsamhet avvecklas. Marknadsföringen koncentreras till SSAB:s hemmamarknader, dvs. de nordiska länderna. På vissa närmaknader upparbetas en effektiv försäljnings- och distributionsorganisation bl. a. genom ägarengagemang i grossistledet. Fr. o. m. 1980 ingår Tibnorggruppen i SSAB-koncernen.

Handelsstålets kris förvärrades 1980. Stålförbrukningen i USA minskade drastiskt i början av året, vilket medförde inskränkningar i produktion och framför allt import. Med försämrad konjunktur i Europa erhöles därefter ett stort överutbud av stål, med åtföljande prisras. EG:s ministerråd fann situationen så allvarlig att "crise manifeste" utfärdades med tvingande produktionsinskränkningar om inemot 20 %. Med den snabbt försämrade pris- och efterfrågesituationen kunde inte en försämrad lönsamhet i stålbranschen undvikas.

De strukturella orsakerna till handelsstålets kris består. Världens stålkapacitet överstiger väsentligt efterfrågan. Den nya stålkapacitet som tillkom under 1960- och 1970-talen reducerade i hög grad Europas traditionella exportroll.

Den strukturella krisen och den fördjupade lågkonjunkturen framtvingar ytterligare en omfattande omstrukturering av europeisk stålindustri.

Mot bakgrund av de försämrade marknadsförutsättningarna i Europa kompletterade SSAB:s styrelse i början av 1981 strukturplanen med beslut om ytterligare minskning av den metallurgiska kapaciteten och gruvrörelsen.

Till följd av krisen på stålmarknaden och konflikterna på den svenska arbetsmarknaden försämrades både SSAB:s leveransvolym och resultat.

(Uppgifter om resultatet av verksamheten för år 1980 har utelämnats.)

Konjunkturförsämringen under 1980 väntas bestå under större delen av 1981. Viss prisförbättring kan inträffa som följd av EG:s krisåtgärder, men resultatutvecklingen blir i första hand beroende av fortsatta kostnadssänkande åtgärder och begynnande effekter av strukturprogrammet. Full effekt av detta nås emellertid först 1982–1983.

I början av 1981 amorterade SSAB den sista tredjedelen 579 milj. kr. av

ägarnas varulagerkredit. Det rekonstruktionslån om 1 800 milj. kr. som SSAB erhöll från staten för förlusttäckning under rekonstruktionsperioden, är till merparten förbrukat vid ingången av 1981. De finansiella problem detta medför mot slutet av 1981 får inte förhindra att pågående omstrukturering av SSAB fullföljs.

När SSAB bildades konstaterades att en rekonstruktionsperiod om fem år erfordrades för att ställa om SSAB.

1978 var det år då de tre handelsstålkonkurrenterna fusionerades. SSAB fick sin divisionaliserade organisation samt framtida inriktning och strukturplan.

Under 1979 skedde en konsolidering av verksamheten samt påbörjades omstruktureringen. SSAB engagerade sig som ägare i stålgrossistledet.

1980 pågick ett intensivt investerings- och rationaliseringsarbete. Samarbetet med grossisterna utvecklades.

SSAB:s smärtsamma omställning 1981 måste genomföras i stark motvind. När konjunkturen vänder skall emellertid SSAB vara konkurrenskraftig på den nordiska marknaden för flertalet produkter.”

SSAB:s strukturplan

Under 1978 fastställdes en plan för SSAB:s strukturomvandling enligt de förutsättningar som då förutsågs gälla för marknadsutveckling och framtida konkurrenssituation. Planens inriktning för marknad och försäljning är att SSAB:s standardprodukter i huvudsak skall avsättas på den svenska och övriga nordiska marknaden medan exporten främst skall avse specialprodukter. Försäljningen skall stödjas av ett effektivt distributions- och servicesystem, innefattande bl. a. samarbete med stålgrossisterna. SSAB skall tillhandahålla ett komplett sortiment av handelsstålprodukter på närmaknaden varvid produkterna kan tillverkas i egna anläggningar eller marknadsföras för andra företags räkning.

Tillverkningen skall koncentreras till så få anläggningar som möjligt för att uppnå stordriftsfördelar och högt kapacitetsutnyttjande. Investeringarna inriktas på att uppnå bästa europeiska standard i anläggningarna och mot utvecklingsbara förädlingsområden.

I grunden ligger denna plan fortfarande fast, även om successiva anpassningar har gjorts efter förändringar i omvärlden. Sålunda beslutade SSAB under slutet av 1979 att påskynda vissa strukturella förändringar, främst nedläggningen av malmbaserad metallurgi samt mediumverk i Domnarvet samt övergång till 100 % stränggjutning.

Strukturförändringarna i SSAB slutförs till största delen under 1980 och 1981, varav merparten 1981.

De viktigare åtgärderna under 1980 anges nedan:

Metallurgidivisionen

Inom Metallurgidivisionen togs den nya stränggjutningsanläggningen för slabs i Luleå i provdrift i slutet av 1980. Ombyggnaden av den stora masugnen i Luleå samt investeringarna i s. k. sublans och skänkinjektion fullföljdes. I Oxelösund togs båda de ombyggda stränggjutningsanläggningarna i drift.

Investeringarna i elektrostålverket i Domnarvet färdigställdes under året. Avvecklingen av malmbaserad metallurgi i Domnarvet fullföljdes den 1 mars 1981. Götämnestillverkningen i Domnarvet avvecklades under 1980. I Luleå och Oxelösund sker motsvarande nedläggningar under första halvåret 1981.

Band och Tunnbrå

Investeringsprogrammet inom division Band och Tunnbrå fortgår plan enligt. Under början av 1981 togs bl. a. en nyklippsträcka i drift liksom en ny galvaniseringslinje för beläggning av kallvalsad plåt med en legering av aluminium och zink (Aluzink). Programmet i sin helhet beräknas vara fullföljt 1982.

Profildivisionen

Inom Profildivisionen påbörjades upprustningen av universalverket med nytt förrar. Mediumvalsverket i Domnarvet lades ned i november 1980.

Specialprodukter

Division Specialprodukter byggde ut manufakturverksamheten för tråd och armering. Produktprogrammet för tråd inriktas mot högre kvaliteter och större ringvikter.

Grovplåt

Division Grovplåt genomför ett program innefattande satsning på mer högkvalitativa produkter och industriplåt.

Dobel

I Dobel avvecklas den mindre plastbeläggningsslinjen i Ronneby samtidigt som plastbeläggningsslinjen i Domnarvet byggs om för högre kapacitet.

Plannja

Plannja påbörjade en investering i nya produktions- och lagerlokaler som möjliggör avsevärt rationellare distribution.

Stålmanufaktur

Inom division Stålmanufaktur togs ny utrustning i drift på alla tre verksamhetsorterna.

Perspektivplan 1980

Under 1980 gjordes en översyn av förutsättningarna för strukturplanerna från 1978. I augusti 1980 antog styrelsen perspektivplan 1980, som är en precisering och vidareutveckling av den ursprungliga planen. Till grund för perspektivplan 80 låg studier om SSAB:s konkurrensförutsättningar, förnyad prövning av strukturåtgärderna samt ytterligare marknadsstudier, bl. a. en särskild utredning om marknadsförutsättningar för ett nytt mediumvalsverk i Luleå. SSAB:s slutsats i den sistnämnda utredningen är att det f. n. saknas erforderlig marknad och lönsamhet för en sådan investering. I planen konstateras att Sverige har lika gynnsamma grundförutsättningar för stålindustri som konkurrentländerna i fråga om råvaru- och energiförsörjning och allmän kostnadsnivå.

Emellertid kommer SSAB:s anläggningsstruktur att vara ogynnsam även efter genomförandet av strukturåtgärderna. Nackdelarna består främst av att ha stålproduktion i tre jämförelsevis små, geografiskt skilda enheter. Med de strukturella förändringarna och med en allmän effektivitetsförbättring i produktionen bör dock flertalet av SSAB:s produkter kunna konkurrera på närmarknaden.

I planen dras slutsatsen att den ursprungliga strukturplanen med vissa anpassningar bör vara den bästa lösningen för SSAB för de närmast kommande tio åren. På längre sikt får svensk stålindustri sannolikt ett annat utseende. Härvid är den tekniska utvecklingen inom stålindustrin av stor betydelse.

I avvaktan på nya tekniska rön bör investeringarna i konventionell teknik vara återhållsamma. Inom SSAB prioriteras satsningarna inom Band och Tunnbräda samt Metallurgi, medan investeringarna inom övriga områden begränsas.

Perspektivplan 1980 överlämnades till regeringen i enlighet med SSAB:s åtagande i samband med företagets bildande. Samtidigt hemställde SSAB bl. a. om att få förfoga över sammanlagt 178,7 milj. kr. i rekonstruktionslån och 17,8 milj. kr. i strukturlån utan bindning till specificerade projekt. Dessa medel hade riksdagen tidigare anslagit för vissa projekt som SSAB efter närmare prövning beslutat att icke genomföra, dvs. sinterband i Oxelösund, Tubexpress i Luleå, datacentral i Grängesberg m. fl.

Vidare hemställde SSAB om ändrade villkor för tidigare anslagna 50 milj. kr. i rekonstruktionslån till gruvorna samt att 85 milj. kr. i strukturlån för ny ugn till universalverket i Luleå omvandlades till rekonstruktionslån. Slutligen hemställde SSAB om särskild skatteteknisk behandling av 454 milj. kr. av anslagna 1 800 milj. kr. i rekonstruktionslån.

Regeringen lade i december 1980 fram en proposition (prop. 1980/81:67 om vissa frågor rörande stålindustrin m. m.). I propositionen går regeringen SSAB:s begäran till mötes på alla punkter utom när det gäller förfogande över medlen till de projekt SSAB inte genomför enligt ovan, dvs. 178,7 milj. kr. i rekonstruktionslån samt 17,8 milj. kr. i strukturlån.

I propositionen stöder regeringen SSAB:s planerade åtgärder. Föredraganden konstaterar bl. a. "Med tanke på bl. a. omfattningen av det samhälleliga stödet till SSAB anser jag det högst väsentligt att bolaget vidtar alla nödvändiga åtgärder så att riksdagens målsättning om lönsamhet efter rekonstruktionsperioden infrias. Jag är därför av den bestämda uppfattningen att i SSAB liksom i andra företag som arbetar efter företagsekonomiska och affärsmässiga principer, lönsamhetsmålet måste vara överordnat sysselsättningsmålet i ett längre tidsperspektiv."

Regeringen förutsätter vidare att SSAB:s ägare skall vara beredda att tillskjuta kapital i proportion till sitt aktieinnehav om SSAB får ytterligare behov av medel.

Riksdagen beslutade i april 1981 enligt regeringens förslag. Dessutom anvisade riksdagen 30 milj. kr. i rekonstruktionslån för granultillverkning i Grängesberg.

Perspektivplan 1981

Marknadsutvecklingen i Europa kom även att drabba SSAB under det andra halvåret 1980. Resultatet försämrades drastiskt.

För Europa kommer att krävas en kraftig strukturell omvandling innebärande reduktion av kapacitet så att den bättre balanserar europeisk efterfrågan. Sverige och SSAB måste också anpassa sig till den europeiska situationen. De försämrade marknadsutsikterna och den ökade protektionismen ledde till att SSAB tvingades vidta ytterligare åtgärder för resultatförbättringar. Styrelsen antog i mars 1981 följande kompletteringar av strukturplanen.

SSAB:s gruvor saknar långsiktiga överlevnadsmöjligheter. Kostnaderna kommer trots möjliga produktivetsförbättringar att väsentligt överstiga de stora konkurrenternas kostnader. Teknisk livslängd för SSAB:s gruvor i Grängesberg och Dannemora är 8–10 år utan nya stora investeringar. Gruvorna drivs dock endast så länge detta kan ske med rimliga ekonomiska konsekvenser.

Om inte ett positivt kassaflöde kan erhållas 1983 måste gruvorna läggas

ned. Stråssa gruva läggs ned under 1981 eftersom avsättning därefter saknas.

Minskad fraktvolym från gruvorna innebär att SSAB saknar fortsatta möjligheter att driva järnvägsrörelse inom TGOJ. Återstående verksamhet blir därmed en angelägenhet för SJ.

Avgörande för division Metallurgis lönsamhet är att fullt kapacitetsutnyttjande uppnås. SSAB har i dag två jämförelsevis små helintegrerade järn- och stålverk i Luleå och Oxelösund. Dessa måste av kostnadsskäl samordnas så långt som möjligt.

På sikt behöver t. ex. SSAB ett enda koksverk i stället för som nu två. Av avsättningsskäl finns vidare inte underlag för full produktion i båda verken. För att nå högsta möjliga kapacitetsutnyttjande i enheter i drift kommer en masugn inom vardera anläggning att ställas av. Den avställda masugnen i Luleå tas åter i bruk om avsättningsmöjligheterna motiverar det. Den lilla masugnen i Oxelösund ställs i malpåse. Elektrostålproduktionen i Domnarvet är flexibel och begagnas för att fylla det behov som inte täcks av Luleå och Oxelösund. Även här minskas produktionen i förhållande till tidigare planer.

Den slutliga strukturen hos SSAB:s anläggningar är dock inte given. Den är beroende av framtida råvaruförsörjning, dvs. malm och skrot, kol och el samt av den tekniska utveckling som kan bli aktuell inom de närmaste åren. Avgörande är dock utvecklingen inom de valsande divisionerna. Fortsatt metallurgi i Oxelösund är helt avhängig av att grovplåttillverkningen når lönsamhet.

Full kapacitet inom Luleåmetallurgin kan upprätthållas endast om divisionerna Profiler och Specialprodukter når fortvarig lönsamhet.

Centralt för SSAB:s överlevnad som stålindustri är att satsningen på Band och Tunnbränsle lyckas. För detta kommer kraftfulla marknadsansträngningar att göras.

Åtgärderna kompletteras med fortsatt rationalisering inom samtliga SSAB:s enheter.

Beslutade anslag för strukturinvesteringar uppgick 1980-12-31 till sammanlagt 2 525 milj. kr. från SSAB:s bildande. Den totala anslagssumman per division och ort var (milj. kr.):

Metallurgi

Borlänge	73,5	
Luleå	258,8	
Oxelösund	124,8	457,1

Profiler

Luleå	176,4
-------	-------

Specialprodukter		
Borlänge		49,5
Grovplåt		
Oxelösund		99,6
Band och Tunnbrå		
Borlänge		1 533,5
Stålbmanufaktur		
Borlänge		49,5
Dobel		
Borlänge		26,4
Plannja		
Luleå		52,0
Teknisk service		
Borlänge	67,4	
Luleå	11,8	
Oxelösund	1,5	80,7
SUMMA		2 524,7
Ianspråktaget t. o. m. 1980		- 1 259,0
Återstår av anslag		1 265,7

Översikt av pågående strukturreformering

Genomförda åtgärder	Pågående och beslutade åtgärder
Domnarvet	
Nedläggning av malmbaserad metallurgi; sinterverk, masugnar och kaldostålvärk.	Investeringar i band- och tunnbrå, varm-bandverk, kallvalsverk, klippsträcka och metallisering (Aluzink).
Nedläggning av götämnestillverkning.	Koncentration av Dobels tillverkning av platsbelagd plåt till Domnarvet.
Upprustning av elektrostålvärk.	Utbyggnad av stålbmanufaktur, tunnbrå.
Upprustning av finvalsverk för bl. a. trådtillverkning.	
Nedläggning av mediumvalsverk.	

Genomförda åtgärder

Pågående och beslutade åtgärder

Luleå

Nedläggning av elektrostålverk, sinterverk, gjuteri, planetsvalsverk och klippsträcka för band. Ny stränggjutningsanläggning för slabs.
Upprustning av masugn och stålverk.
Upprustning av finvalsverkets adjustage.

Upprustning av universalvalsverk med nytt förpar och ugn.
Nedläggning av götämnestillverkning.
Miljöinvesteringar i koksverk.
Koncentration av Plannjas verksamhet i nya lokaler.
Utbyggnad av stålmanufaktur, specialplåt och profiler m. m.
LUKAB – Uppförande av kraftvärmeverk tillsammans med Luleå kommun.

Oxelösund

Ombyggnad av stränggjutningsmaskiner I och H.
Upprustning av grovplåttillverkning.
Utbyggnad av stålmanufaktur, grovplåt.

Nedläggning av götämnestillverkning
Avställning av den lilla masugnen.
Koncentration mot högkvalitativ industriplåt.

Gruvor

Nedläggning av gruvorna i Blötberget och Håksberg.
Överlåtelse av Rättviks kalkverk.

Nedläggning av Stråssa gruva.
Åtgärder för resultatförbättringar i Grängesberg och Dannemora.
Prospektering i Håkansboda.

Koncernen

Förvärv av Tibnor-gruppen inkl. Sigvard Kämpe AB och den norska grossisten Schreiner A/S.
Förvärv av 50 % av Ahlsell Stålgrossisten.

Samgående mellan Axel Johnson Stål AB och Ahlsell Stålgrossisten. A Johnson & Co HAB ersätter Ahlsell.

Överlåtelse av verksamheten i Flexiform AB.

Överlåtelse av Ljusne Kätting AB.

Samgående med A Johnson & Co HAB i Northcoal AB.

Samgående med Nordströms Linbanor AB i SHAB Stålhantering AB.

Ny ägarstruktur för Mineralprocesser.
Förhandlingar om breddat ägande i TGOJ järnvägsrörelse och Oxelösunds hamn AB samt engagemang i koldistributionsverksamhet.

6 Uppgifter om det statliga ekonomiska engagemanget i SSAB

6.1 Disposition av statliga medel för SSAB:s strukturplan

Riksdagen har för tiden från bolagets bildande t. o. m. den 30 juni 1981 anvisat följande medel till SSAB.

Rekonstruktionslån

1) Enligt proposition 1977/78:87 *Högst 1 800 milj. kr.*

Anvisat för budgetåret 1977/78	700 milj.kr.
Anvisat för budgetåret 1978/79	200 milj. kr.
Anvisat för budgetåret 1979/80	400 milj. kr.
Anvisat för budgetåret 1980/81	300 milj. kr.
Anvisat för budgetåret 1981/82	200 milj. kr.

Lånen är avsedda att i stort sett täcka SSAB:s förluster under tidsperioden 1978–1982 enligt framlagd prognos som närmare redovisas under avsnitt 6.2 (s. 56).

SSAB äger, efter beslut av regeringen, rätt att för varje år som bolaget visar negativt resultat efter planenliga avskrivningar, finansnetto och fastighetsskatt lyfta ett belopp som motsvarar nämnda resultat ur rekonstruktionslånen och resultatföra beloppet som skattepliktig intäkt.

2) Enligt proposition 1978/79:126 *Totalt 255 milj. kr.*

Anvisat för budgetåret 1978/79	51,5 milj. kr.
Anvisat för budgetåret 1979/80	203,5 milj. kr.

Tillkommer:

Omdisponering av strukturlån enligt proposition 1980/81:67	85,0 milj. kr.
--	----------------

3) Enligt näringsutskottets betänkande 1980/81:44 över proposition 1980/81:67

Anvisat för budgetåret 1980/81	30,0 milj. kr.
--------------------------------	----------------

Lånen är avsedda att finansiera investeringar, vilka av bolaget angetts vara betingade helt av sysselsättningsskäl och sålunda inte företagsekonomiskt motiverade.

*Strukturlån (investeringslån)*1) Enligt proposition 1977/78:87 *Totalt 1 300 milj. kr.*

Anvisat för budgetåret 1977/78	200 milj. kr.
Anvisat för budgetåret 1978/79	700 milj. kr.
Anvisat för budgetåret 1979/80	400 milj. kr.

2) Enligt proposition 1978/79:126 *Totalt 850 milj. kr.*

Anvisat för budgetåret 1978/79	31 milj. kr.
Anvisat för budgetåret 1979/80	819 milj. kr.

3) Enligt proposition 1980/81:67

Anvisat för budgetåret 1980/81	17 milj. kr.
<i>Avgår</i>	
Omdisponering till rekonstruktionslån enligt proposition 1980/81:67	85 milj. kr.

Enligt uppgift från kammarkollegiets fondbyrå har följande utbetalningar av lån gjorts till SSAB t. o. m. den 30 juni 1981

Rekonstruktionslån (Enl. prop. 1977/78:87;

1 800 milj. kr.	Utbet. milj. kr.		
1978-07-11	700 ¹	700	
1979-03-01	100		
04-02	100		
12-28	250	450	
1980-07-10	150		
10-15	150		
12-15	150	450	1 600 ²

Rekonstruktionslån (Enl. prop. 1978/79:126;

255 milj. kr.)	Utbet. milj. kr.		
1980-10-01	2,8		
1981-06-18	43,4	46	

Summa utbetalda rekonstruktionslån milj. kr.

1 646

*Strukturlån (investeringslån)**(Enligt prop. 1977/78:87; 1 300 milj. kr.)*

1978-11-07	200	200	
1979-07-04	100		
08-29	150		
10-29	100		
12-17	650	1 000	
1980-12-18	100	100	1 300

¹ 350 milj. kr. har eftergivits 1981-04-02.² Resterande del av rekonstruktionslånet 200 milj. kr. har utbetalats den 1 juli 1981.

Strukturlån (investeringslån) forts.

(Enl. prop. 1978/79:126; 850 milj. kr)

	Utb. milj. kr.		
1980-06-30	100		
08-15	100		
10-15	100		
10-23	1	301	
1981-02-02	200		
06-01	100		
06-15	17	317	618
<i>Summa utbetalda strukturlån milj. kr.</i>			1 918

Av rekonstruktionslånen har SSAB för förlusttäckning utnyttjat följande belopp

1978	684 milj. kr.
1979	425 milj. kr.
1980	694 milj. kr.
<i>Summa</i>	<i>1 803 milj. kr.</i>

För motsvarande år har bolaget enligt godkännande av regeringen lyft följande medel för förlusttäckning

1978	700 milj. kr.
1979	450 milj. kr.
1980	450 milj. kr.
<i>Summa</i>	<i>1 600 milj. kr.</i>

Det kan noteras att SSAB redan i bokslutet för år 1980 utnyttjat de resterande 200 milj. kr. av rekonstruktionslånen trots att riksdagen först i april 1981 anvisat dessa medel för förlusttäckning och att de avses att utbetalas till bolaget under budgetåret 1981/82. Beloppet har alltså kunnat lyftas av bolaget tidigast den 1 juli 1981, vilket också skett vid nämnda tidpunkt.

I proposition 1980/81:100, bil. 17 s. 59, där regeringen föreslog riksdagen att anvisa sistnämnda 200 milj. kr. av rekonstruktionslånen till SSAB, anges klart att medlen är avsedda för förlusttäckning åren 1981 och 1982. I realiteten skulle alltså SSAB för verksamhetsåret 1980 ha redovisat ett resultat som är 200 milj. kr. sämre än det presenterade.

6.2 Resultatet av verksamheten hos SSAB

I samband med bildandet av SSAB framlades nedanstående prognos för resultatutvecklingen för de första fem verksamhetsåren

Svenskt Stål AB, koncernens resultaträkning – prognos. Milj. kr.

	1978	1979	1980	1981	1982
Omsättning	3 551	4 744	4 546	4 623	6 049
Tillverkn., försäljn. och administr. kostn.	- 3 914	- 4 668	- 4 732	- 4 814	- 5 623
Prisvinst på lager	+ 78	+ 142	+ 88	+ 22	+ 350
Resultat före avskr.	- 285	+ 218	- 98	- 169	+ 776
Avskrivningar	- 286	- 322	- 328	- 341	- 350
Fusionskostnad	- 25				
Resultat före finansposter	- 596	- 104	- 426	- 510	+ 426
Extraordinär intäkt	+ 340				
Extraordinär kostnad	- 340				
Räntor, netto	-	- 95	- 73	- 86	- 176
Fastighetsskatter	- 15	- 15	- 16	- 17	- 18
Resultat före skatt	- 611	- 214	- 515	- 613	+ 232
Tillkommer					
Kostnad för övertalig personal	- 181	- 112	- 84	- 128	- 147
Summa	- 792	- 326	- 599	- 741	+ 85

För de tre första verksamhetsåren 1978–1980 redovisar SSAB följande resultat:

SSAB:s resultat enl. årsredovisningen

Milj. kr.	1978	1979	1980
Rörelseintäkter	3 607	4 174	7 383
Rörelsens kostnader	- 4 099	- 4 300	- 7 595
Rörelseresultat före avskrivning	- 492	- 126	- 212
Planenliga avskrivningar	- 223	- 196	- 252
Resultat efter avskrivning	- 715	- 332	- 464
Finansiellt nettoresultat	- 46	- 88	- 120
Resultat efter finansiellt saldo	- 669	- 410	- 584
<i>Extraordinära poster:</i>			
Villkorligt statligt rekonstruktionslån	+ 684	+ 425	+ 694
Statligt bidrag för aktieköp TGOJ AB	+ 343		
Nedskrivning av övervärde i TGOJ AB	- 343		
Övrigt	- 2	- 6	- 86 ¹
Resultat före bokslutsdispositioner och skatt	+ 13	+ 9	+ 24

¹Större poster:

Aktieägartillskott till Ahlsell stålgrossisten	Mkr. 47,9
Realisationsförlust vid försäljning av Ljusne Kätting AB	Mkr. 30,7
Reserv för avveckling av Stråssa	Mkr. 10,0

Vid en jämförelse mellan prognosticerat och uppnått resultat under åren 1978–1980 kan konstateras att rörelseresultatet *före* avskrivningar avsevärt understiger prognosen (med ca 300 milj. kr.) även om prognosens kostnader för övertalig *personal* beaktas.

Vidare har verkställda avskrivningar på anläggningstillgångarna under dessa tre år totalt uppgått till 671 milj. kr. Prognosen belastar resultatet med 936 milj. kr. under samma period, vilket medfört en mindre kostnadsbelastning på det verkliga utfallet med ca 250 milj. kr. Trots denna kostnadsreducering har det uppnådda resultatet medfört att de av riksdagen utfästa rekonstruktionslånen på sammanlagt 1 800 milj. kr. avsedda för förlusttäckning fram t. o. m. år 1982 helt förbrukats redan under loppet av år 1980. Som tidigare påpekats under avsnittet 6.1 kan sättas i fråga om ej SSAB för år 1980 skulle ha redovisat ett resultat som är 200 milj. kr. sämre än det nu framlagda med hänsyn till riksdagens beslut angående förlusttäckningslånen. Prognoserna för år 1981 pekar på avsevärda förluster.

6.3 Sammanställning av statens ekonomiska engagemang i samband med bildandet av SSAB

Vissa delar av parternas avtal om bildandet av SSAB har i det föregående tagits upp till granskning med tyngdpunkt på de ekonomiska aspekterna. För att få en helhetsbild av statens ekonomiska åtaganden i samband med SSAB-affären redovisas här både det direkta stödet till SSAB och det kompletterande statliga stöd som lämnats som en indirekt följd av detta avtal. Detta gäller då närmast ersättning till NJA för vissa ej fullbordade investeringar, som inte överfördes till SSAB.

Finansiellt stöd till det nybildade bolaget SSAB t. o. m. den 30 juni 1981.

Aktieteckning; 50 % av aktierna i SSAB

		<i>Milj. kr.</i>	
Kontant apportegendom NJA		700	
		700	1 400
<i>Lån</i>			
Villkorligt rekonstruktionslån*	bev. 1978	högst 1 800	
	1979	255	
	1981	30	
Strukturlån	bev. 1978	högst 1 300	
	1979	850	
	1981	17	4 252

*Av lånen har t. o. m. 30 juni 1981 350 milj. kr. eftergivits.

<i>Avgår</i>	<i>Milj. kr.</i>	
1 Av rekonstruktionslånet åter- tages enligt prop. 1980/81:67	- 178,7	
Från strukturlån överförs	+ 85,0	- 94
2 Av strukturlånet återtages en- ligt prop. 1980/81:67	- 17,8	
Till rekonstruktionslån överförs	- 85,0	- 103
<i>Summa lån Milj. kr.</i>		4 055
<i>Bidrag</i>		
För inköp av aktier i TGOJ (re- vers)	343,3	
Statl. bidrag till vissa anlägg.n.kostn.	24,4	
För läns-pumpning av gruvor	1,6	369,3
<i>Arbetsmarknadspolitiskt stöd</i>		
Sysselsättningsbidrag för övertalig personal inom SSAB åren 1978-1980		67,8 milj. kr.
(enl. prop. 1977/78:59 särsk. arbetsmarknadspolitiskt stöd inom stålindustrin)		

Vidare har stöd till SSAB lämnats i form av beredskapsarbeten. Bland dessa till Plannja AB för en investering av 52 milj. kr. varav ca halva beloppet i form av bidrag.

Statliga följdåtaganden till statliga bolag i samband med SSAB-avtalet

Ersättningar och åtaganden till Statsföretag AB

Bidrag (utöver aktieteckning i SSAB)

Tillskott för nedskrivning av anläggningstillgångarna i NJA	505	milj. kr.*
Ber. bokföringsförlust på överlåtelsen av varulager i NJA	högst 75	milj. kr.
Forstärkning av aktiekapitalet i NJA p. g. a. nedskrivning av industrimark för Stålverk 80	131	milj. kr.
Kvarvarande avvecklingskostnader i NJA avs. projekt Stålverk 80	181,3	milj. kr.
	892,3	milj. kr.
<i>Avgår</i>		
Kvarstående tidigare beviljade medel för förlusttäckning i NJA	- 355	milj. kr.
Summa kapitaltillskott och bidrag	537,3	milj. kr.

*Det kan noteras att NJA i sin årsredovisning för verksamhetsåret 1977 angav kostnader för nedskrivning av anläggningar vid bildandet av SSAB till 475,8 milj. kr., medan det statliga tillskottet för detta ändamål uppgick till 505 milj. kr.

Härutöver har staten garanterat Statsföretag AB att ställa medel till förfogande för en eventuell inlösen av de två övriga parternas aktieinnehav i SSAB.

Ett överslag av här redovisade belopp utvisar att statens totala ekonomiska engagemang har uppgått till ca 6 500 milj. kr. per den 30 juni 1981. Vidare finns utfästelse om ytterligare statliga kapitaltillskott som eventuellt kan komma att aktualiseras vid en senare tidpunkt.

7 Överväganden

På våren 1978 godkände riksdagen det avtal som träffats mellan Norrbottens Järnverk AB (NJA), Stora Kopparbergs Bergslags AB (Stora Kopparberg) och Gränges AB (Gränges) om att bilda ett svenskt handelsstålsbolag, benämnt SSAB Svenskt Stål AB. Enligt avtalet förvärvade NJA/Statsföretag AB 50 % av aktiekapitalet och de övriga parterna 25 % vardera.

På framställning av riksdagens näringsutskott har riksdagens revisorer beslutat granska den ekonomiska uppgörelsen i samband med bildandet av SSAB. Revisorerna har valt att begränsa granskningen till följande frågeställningar som bedömts vara väsentliga vid tidpunkten för de ingångna bolagsavtalen, nämligen

- marknadsläget för stålindustrin
- fördelningen av aktierna i SSAB
- rätten till inlösen av aktierna i SSAB
- värdet av tillskjuten apportegendom och
- förvärvet av TGOJ-rörelsen.

Översikten av den internationella *stålmarknaden* visar att det tidigare såväl under 1960- som 1970-talen hade gjorts mycket optimistiska prognoser som pekade på en kraftig expansion av världens stålförbrukning under 1970- och 1980-talen. Onekligen torde dessa prognoser, som utarbetades av olika internationella expertorgan, i hög grad ha medverkat till den stora kapacitetsutbyggnad av stålindustrin som kom till stånd i många länder.

Inom stålindustrin är planeringen mycket långsiktig och investeringarna av betydande omfattning. Vid förändringar i marknadsbilden är därför företagens möjligheter att flexibelt följa efterfrågan mycket begränsade och priskänsligheten är stor. Detta besannades också av den drastiskt förändrade marknadsbilden i samband med oljeprishöjningarna i början av 1970-talet och den därpå följande konjunkturedgången. I Sverige drabbades den kraftigt utbyggda, energikrävande stålindustrin hårt.

Som ett naturligt led i anpassningen av den svenska industrin till den svåra stålkrisen i världen började man utreda en strukturanpassning av de svenska stålverken. Därvid uppkom tanken på att verksamheterna i NJA, Stora Kopparberg och Gränges skulle sammanföras i ett nytt bolag (SSAB) för tillverkning av handelsstål. Storleken av de ekonomiska insatser som krävdes för att ge bolaget rimliga förutsättningar att kunna bedriva sin verksamhet

föresatte ett betydande statligt engagemang. Detta oavsett om staten gick in som delägare eller enbart gav ett näringspolitiskt stöd till företaget.

Beträffande *fördelningen av aktierna* i SSAB har det ifrågasatts om staten inte skulle haft mer än halva antalet aktier och därigenom fått ett dominerande inflytande över de privata aktieägarna. I samband med diskussionerna om det nya bolaget uttalades från statens sida önskemål om samarbete med det privata näringslivet, bl. a. genom att företrädare för näringslivet engagerade sig i och tog ansvar för den planerade verksamheten. Därför förefaller det ej orimligt att aktieposterna fördelades såsom skedde, dvs. med 50 % på staten och 25 % vardera på de två övriga parterna. I bolagets styrelse erhöll staten en viss dominans genom att Statsföretag tillförsäkrades rätt att utse fem ledamöter mot fyra för de två andra aktieägarna. Dessutom skulle det statliga bolaget äga att bland styrelsens ledamöter utse ordförande. Det kan noteras att det i vissa frågor av speciell betydelse krävdes enighet mellan de tre bolagsintressenterna.

Att staten stod för huvuddelen av bolagets finansiering behövde, enligt de principer som i övrigt har tillämpats, ej nödvändigtvis medföra att också huvuddelen av aktierna skulle ägas av staten. När staten lämnar finansiellt stöd till företag i form av t. ex. lokaliseringsbidrag eller lån med villkorlig återbetalning sker det regelmässigt utan att krav på statligt aktieförvärv ställs. Det kan möjligen hävdas att staten genom Statsföretag som aktieägare i SSAB-fallet iklätt sig ett osedvanligt stort ekonomiskt engagemang i förhållande till de två andra aktieägarna.

Rätten för de privata intressenterna i bolaget att begära statlig *inlösen av sitt aktieinnehav* i SSAB har från visst håll kritiserats i debatten kring det nya handelsstålsbolaget. Som tidigare redovisats i rapporten kan de privata aktieägarna endast i mycket speciella fall kräva inlösen av sitt aktieinnehav. I princip måste SSAB:s styrelse då ha fattat beslut som strider mot de överenskommelser som träffats mellan parterna i konsortialavtalet. Dessutom skall vid en sådan tvångsinlösen värdet på aktierna reduceras med de villkorliga lån som staten lämnat bolaget. Även i fråga om konsortialavtalets regler för aktieinlösen synes någon invändning inte kunna resas.

Problemet att värdera de *anläggningstillgångar* som tillsköts av de tre avtalsparterna belyses tydligt av konsulternas utredningar i vilka även TGOJ-rörelsen ingick i värderingsunderlaget. Beroende på värderingsnormer och målsättning kan helt olika resultat framräknas. Det förefaller dock som om det slutliga värdet av apportegendomen varom man enades, för envar av parterna 700 milj. kr., skulle vara rimligt. För detta talar såväl konsulternas avsevärt högre värderingar som de investeringar parterna gjort i anläggningstillgångar under de tre sista åren före sammanslagningen. Den överenskomna värderingen förutsätter dock en fortsatt verksamhet i det nybildade bolaget.

I realiteten har bolagsparterna endast fått nominellt 500 milj. kr. i SSAB-aktier vardera som ersättning för apportegendomen. Skillnaden

mellan apportegendomens åsatta värde 700 milj. kr. och ersättningen till resp. part, 500 milj. kr. i aktier, utgör en överkurs för varje part på 200 milj. kr. för aktierna. Detta belopp har kommit SSAB till godo i form av avsättning till reservfonden. Värdet av den ersättning som parterna erhållit för överlåtelsen av anläggningarna i form av aktier är helt beroende av såväl avkastningen på aktierna som det pris för vilket aktierna kan avyttras. Hittills har någon utdelning ej lämnats från SSAB och någon försäljning av SSAB-aktier till utomstående part har ej heller förekommit. Ett matematiskt värde eller substansvärde kan visserligen räknas fram, men så länge någon köpare ej finns att uppbringa till t. ex. det matematiska värdet är värdet av aktieposterna i SSAB ovisst.

I debatten om SSAB har påståtts att de privata intressenterna skulle ha fått en oskälighets ersättning för apportegendomen. Vid den nu genomförda granskningen har detta påstående inte blivit belagt. I samband med de nyligen förda förhandlingarna om ytterligare kapitaltillskott från aktieägarna i SSAB har Stora Kopparberg valt att överlåta sin aktiepost till staten för en symbolisk köpeskilling av 1 krona. Detta innebär att man inte fått någon som helst ersättning för de anläggningar som överlåtits till SSAB för 700 milj. kr. Från statens sida har vid dessa förhandlingar förfäktats att de privata aktieposterna helt saknar värde innan en rekonstruktion av bolaget görs.

Att bedöma värderingen av de till SSAB överlåtna anläggningstillgångarna är en vanskelig uppgift som kräver en ingående fackkunskap om stålbranschen. Det har för övrigt inte funnits anledning att vid denna granskning gå in på djupare tekniska bedömningar. Vår bedömning har sålunda fått baseras på konsulternas och avtalsparternas utredningar och de fakta om stålbranschen som vid värderingstidpunkten år 1977 fanns att tillgå.

Gränges har som särskild ersättning för TGOJ-rörelsen av SSAB erhållit gottgörelse i form av en revers på 343 milj. kr. (alt. 480 milj. kr. om pensionsskulden medräknas). Värdet för SSAB:s del av denna verksamhetsgren torde från företagsekonomisk synpunkt starkt kunna sättas i fråga. Grängesbolagets svaga ekonomiska ställning år 1978 (tidigare redovisad i rapporten) har utan tvivel varit orsaken till att uppgörelsen träffats om särskild ersättning för TGOJ-rörelsen. Det kan med stöd av tillgängliga utredningar förmodas att Gränges oavsett SSAB-avtalet skulle ha tvingats begära statligt ekonomiskt stöd för att täcka de stora förluster som bolaget redovisat åren fram till år 1978.

För förvärvet av TGOJ-rörelsen erhöll SSAB statligt bidrag på 343 milj. kr., ett förhållande som stärker tvivlet på det egentliga värdet av förvärvet för handelsstålsbolaget. Bidraget lämnades i form av ett statligt skuldebrev, som SSAB överlät till Gränges. SSAB utnyttjade det erhållna bidraget för att skriva ned värdet på aktierna i TGOJ AB till 1 krona i bokslutet för år 1978. Uppgörelsen med Gränges i detta sammanhang torde närmast få anses inrymma ett inslag av näringspolitiskt stöd.

Det kan även nämnas att *Statsföretag/NJA åtnjöt statligt stöd* med 686 milj. kr. som kompensation för de förluster som uppkom vid överlåtelsen av NJA:s anläggningstillgångar till SSAB.

I anslutning till genomgången av SSAB:s årsredovisning har noterats att bolaget i sin redovisning för 1980 års verksamhet redan detta år redovisningsmässigt disponerat 200 milj. kr. av det rekonstruktionslån som riksdagen först i april 1981 beviljade bolaget för disposition under budgetåret 1981/82. Bolaget har lyft rekonstruktionslånet den 1 juli 1981. Detta redovisningsförfarande får anses anmärkningsvärt.

Den nu genomförda granskningen har i vad avser fördelningen av aktierna i SSAB, rätten till inlösen av aktierna och värderingen av apportegendomen inte gett anledning till någon anmärkning.

När det gäller SSAB:s förvärv av TGOJ-rörelsen kan det starkt sättas i fråga om inte den överenskomna överlåtelssumman var omotiverat hög.

Kompletterande utredningar om stålmarknaden

En statlig utredning *SOU 1974:78 Stålindustrins framtida utveckling*, som granskat vissa frågor inom järn- och stålområdet, redovisade betänkandet i augusti 1974. Därifrån hämtas följande utdrag.

Bakgrund

I detta avsnitt tecknas som bakgrund till den följande diskussionen några huvuddrag i den svenska stålindustrins efterkrigsutveckling och erinras om stålindustrins centrala plats i svensk ekonomi. Därtill framhålls stålindustrins starka beroende av internationella förhållanden och redogörs för den kraftiga struktumvandling som pågår inom bl. a. CECA-ländernas stålindustrier. Tillgängliga efterfrågeprognoser reser frågan om stålbrist kommer att präglade världens stålmarknader under resten av 1970-talet.

Att klart avgränsa stålindustrin och uppehålla en konsekvent definition är i detta sammanhang inte möjligt. Där icke annorlunda anges avser uppgifterna i det följande statistiska centralbyråns avgränsningar (arbetsställen med övervägande verksamhet inom stålområdet). Stålindustribegreppet omfattar därigenom hela den vertikala produktionskedjan: masugnar och järnsvampverk, råstålstillverkning, varmvalsning samt förekommande manufakturering inom verken.

Utvecklingstendenser

Svensk stålindustri har varit starkt expansiv under efterkrigstiden. Under 1950- och 1960-talen ökade produktionsvolymen av handelsfärdigt stål med genomsnittligt inemot 8 % per år, vilket i internationell jämförelse är en hög siffra. Exportens årliga ökningstakt i genomsnitt per år var, såväl värde- som tonnagemässigt, så hög som 12 %. Stålet fördubblade därmed sin andel av Sveriges totala export. Antalet anställda ökade med ca 15 000 personer till närmare 50 000. Bakom denna starka expansion står bl. a. det svenska handelsstålets inbrytning på världsmarknaden. Svensk stålindustri har funnit nya utländska avsättningsområden, främst vad avser speciella handelsstålsprodukter såsom högvärdig fartygsplåt, den har förbättrat sina positioner på traditionella exportmarknader, dvs. främst för specialstål, och den har ökat sina marknadsandelar på hemmamarknaden för betydande delar av handelsstålsortimentet, exempelvis galvaniserad plåt och stångjärn.

Försörjningsbalansens utveckling framgår av följande tablå (handelsfärdigt stål i tusen ton):

	1950	1960	1970
Produktion	957	2 163	3 931
Export	117	530	1 354
Import	583	1 153	1 696
Tillförsel	1 423	2 786	4 273

1970-talets första år präglades av en svag internationell stålkonjunktur. År 1971 t. o. m. sjönk den svenska stålindustrins produktionsvolym med 4 %. Branschens lönsamhet, som trendmässigt försämrats under hela 1960-talet, sjönk ytterligare under lågkonjunkturen 1971–1972. Sysselsättningen gick från högkonjunkturåret 1965 till lågkonjunkturåret 1968 ned med drygt 5 %. Såväl under konjunkturuppsvinget 1969–1970 som under konjunkturedgången 1971–1972 var sysselsättningsförändringarna dock ringa. Liksom för svensk industri i allmänhet har för stålindustrin sysselsättningsstagnation gått parallellt med god produktivitetsökning: räknat per arbetstimme ökade produktionsvolymen under perioden 1965–1973 med i genomsnitt 6,1 % per år. För den svenska industrin i dess helhet var motsvarande ökningstakt 6,5 %.

Framtidsbedömningen enligt den senaste långtidsutredningen går i positiv riktning. För perioden 1972–1977 planerar företagen öka kapaciteten med ca 5,5 % per år, varvid dock är att märka att en stor del av ökningen hänför sig till expansionen vid Norrbottens Järnverk (Investeringsprogram 70). Därvid skulle stålverkens sysselsättning förbli i stort sett oförändrad. Grundvalen för denna utbyggnad är emellertid en gynnsam exportutveckling. I sina exportkalkyler räknar företagen här med en fortsatt expansion om 12 % per år. Detta skulle innebära att de svenska marknadsandelarna på viktigare exportmarknader ytterligare ökades. En positiv faktor i detta sammanhang utgörs av frihandelsavtalet med CECA, som garanterar en progressiv tullavveckling under 1970-talet på för svensk stålindustri viktiga och utvecklingsbara marknader, inte minst Västtyskland. En viss osäkerhet därvid medför emellertid systemet med "plafonder", vilket kan komma att ställa specialstålverken inför vissa exportbegränsningar. Motsvarande gäller ett antal produkter (ex. rostfri grovplåt) i den snabbväxande exporten till USA som på senare tid mötts av antidumpingåtgärder. I den aktuella mycket starka stålkonjunkturen framstår dock den nämnda målsättningen inte som särskilt realistisk. På sikt förutsätter den emellertid att de svenska verkens internationella konkurrenskraft inte bara uppehålls utan förstärkes.

Stålindustrins plats i svensk ekonomi

Med sina närmare 50 000 anställda och ett förädlingsvärde på drygt 3 miljarder kronor är stålindustrin en av våra större industribranscher. Branschens karaktär av basindustri och starka exportinriktning accentuerar dess betydelse i samhällsekonomin. Genom den höga kapital- och forskningsintensiteten tar stålindustrin i anspråk en betydande del av samhällets resurser på dessa områden.

Inom järn- och stålverken investerades under perioden 1962–1972 i genomsnitt 570 miljoner kronor per år (i 1968 års priser), vilket motsvarar nästan 10 % av den totala investeringsvolymen i svensk industri. Investeringsandelen har dock varierat kraftigt över tiden; den högsta andelen – ca

13 %, som torde innefatta senare delen av den stora satsningen i Oxelösund – noteras för år 1963 och den lägsta – ca 8 % – för lågkonjunktåret 1968. Sedan år 1964 har investeringsvolymen stagnerat och kom inte ens för högkonjunkturåren 1969–1970 upp till 1962–1963 års nivå (för industrin som helhet låg nivån 25 à 30 % högre). Såväl den svaga investeringsutvecklingen som det förhållandet att investeringarna främst inriktats på rationalisering och ökad manufakturering får ses mot bakgrund av den under 1960-talet försämrade lönsamheten vid många företag i branschen. Detta var dock inte enbart en svensk utan en internationell företeelse.

Vinst- och lönsamhetsutvecklingen under de senare åren kan – med undantag för det senaste ett och ett halvt året – närmast karaktäriseras som svag. De jämförelsevis goda vinståren 1969 och 1970 har inte förmått kompensera de svaga åren 1971 och 1972. I genomsnitt har sålunda bruttovinster och bruttosparande sjunkit med ca 3 % per år under 1968–1972 (enligt SCB:s finans- och industristatistik). Under år 1973 steg lönsamheten inom branschen mycket markant.

Stålindustrin domineras mycket starkt av storföretag. Företagen med mer än 1 000 anställda – 11 stycken av de totalt 18 företagen i branschen – svarar sålunda för inemot 95 % av den totala produktionen och sysselsättningen. För industrin som helhet är motsvarande andel ca 45 %. Även när det gäller de enskilda anläggningarna ter sig stålverken efter svenska förhållanden stora: 85 % av antalet anställda sysselsätts i anläggningar med fler än 1 000 anställda (för industrin som helhet är motsvarande andel ca 27 %).

Stålindustrin utmärks även av en stark regional koncentration, som väsentligen är historiskt betingad genom närheten till malm, skog och vattenkraft. De fem "Bergslagslänen" svarar för tillsammans drygt tre fjärdedelar av sysselsättningen i branschen. De tre större stålverk som anlagts under de senaste 50 åren ligger dock utanför dessa traditionella svenska järnbruksbygder; i enlighet med förändrade lokaliseringsbetingelser har samtliga lokaliserats till kuststäder (Oxelösund, Luleå och Halmstad). I flertalet fall är också stålverket den dominerande arbetsgivaren på den ort där det är beläget. Sålunda svarade år 1970 stålindustrin i 16 kommunblock för mer än 50 % av den totala industrisysselsättningen. I fem kommunblock låg denna andel vid ca 90 % eller däröver (Storfors, Hagfors, Munkfors, Fagersta och Hofors).

Internationellt beroende

Mer än de flesta andra större svenska industribranscher har stålindustrin sina utvecklingsvillkor bestämda av internationella faktorer. Över 40 % av den svenska försörjningen med handelsstål sker genom import, för flertalet produkter i konkurrens med svenska produkter, och de stora kontinentala handelsstålverken är prisledare även på den svenska marknaden. Mellan 50 % och 60 % av specialstålet exporteras, för många kvaliteter är andelen

väsentligt högre. För flera produktgrupper har de svenska verken en stark ställning på världsmarknaden.

Den svenska stålindustrin är dock internationellt sett liten – ca 1 % av världsproduktionen i tonnage räknat. Också de enskilda produktionsenheterna, alltså även våra större stålverk, är vad gäller handelsstål internationellt sett små. Deras konkurrensförmåga kan därför inte heller bygga på storleken. Det är redan utmärkande för svensk stålindustri att tillverkningen är relativt specialiserad och att förädlingsgraden är hög.

Den svenska stålindustrin har en internationellt sett hög andel specialstål i produktionen. Av landets råstålproduktion år 1973 utgjordes inte mindre än 29 % av specialstål, medan motsvarande andel inte i något annat land torde överstiga 15 %. Inom produktionen av specialstål är på flera produktområden de svenska verken stora även mätt med internationella mått.

Även på handelsstålområdet finns flera faktorer som motverkar konkurrensnackdelen av små produktionsenheter. Flera av de svenska handelsstålverken är elektrostillverk eller martinverk med ett begränsat produktsortiment, som i vissa fall huvudsakligen avsätts på en geografiskt näraliggande marknad. Också för de integrerade handelsstålverken torde konkurrensförmågan i stor utsträckning ha kunnat upprätthållas genom en relativt hög förädlingsgrad och en stark inriktning på speciella produktslag.

Inte minst i den europeiska stålindustrin pågår en kraftig strukturomvandling innefattande koncentration och rationalisering av gamla verk och utbyggnad av mycket stora, kustbaserade helt nya stålverk med stark exportinriktning. Samtidigt sker både på kontinenten och i Storbritannien en nyetablering av s. k. ministålverk. Det sker i Västtyskland och Frankrike också omfattande fusioneringar varvid de enskilda stålverkens och produktionsenheternas specialisering kommer att öka liksom också resurserna att driva rationell utvecklings- och forskningsverksamhet. Investerings takten är f. n. mycket hög i de flesta av kontinentens stålländer. I Frankrike uppgick exempelvis investeringarna under 1972 till 25 % av omsättningssumman.

Det största aktuella projektet inom CECA avser ett nytt stålverk vid Fos i Rhônedeltat. Där uppförs nu i två etapper ett integrerat stålverk med en slutlig kapacitet om 7,5 milj. ton råstål. Byggnadstiden sträcker sig fram mot slutet av 1970-talet. De första metallurgiska anläggningarna beräknas vara i drift under år 1974. Vid Frankrikes f. n. största verk i Dunkerque har beslutats en fördubbling av grovplåtproduktionen till 120 000 ton per månad år 1977. Därtill kan nämnas tillkomsten av ett ministålverk i Parisområdet för tillverkning av ämnen på basis av skrot samt att beslut om ytterligare ett antal sådana verk redan fattats.

I Medelhavsområdet väntas ännu ett nytt verk tillkomma. Vid Sagunto i Spanien skall uppföras ett handelsstålverk som får en råstålskapacitet om 6 milj. ton per år. Kapaciteten skall på kort tid kunna höjas till 10 milj. ton.

I motsats till CECA-länderna i övrigt har i Västtyskland stålindustrins

investeringar visat en fallande tendens sedan år 1971, och attityden när det gäller investeringar i metallurgiska anläggningar har varit avvaktande. Detta sammanhänger dels med den svaga lönsamheten för den tyska stålindustrin (bl. a. betingad av D-marksuppskrivningarna), dels med det förhållandet att de tyska verken (till skillnad från konkurrenterna inom CECA) inte haft tillgång till billig importerad kokscol. (Denna prisrelation har nu förändrats.) Nyligen har dock beslut fattats om byggande av en ny masugn i Saar. Samtidigt har ett tidigare beslut om nedläggning av masugnar och stålverk vid ett annat verk i Saar upphävts, bl. a. på grund av den växande bristen på skrot och den ovissa situationen beträffande energiförsörjningen. I Ruhrområdet är f. n. endast några få mera betydande investeringar aktuella. Krupp bygger ett stort LD-verk som skall tas i drift år 1975; i anslutning därtill byggs stränggjutningsanläggning som med ämnen skall försörja CECA:s största fristående valsverk Wuppermans. Inom Krupp-koncernen har nyligen beslutats om ytterligare stora investeringar. Beträffande den största tyska stålproducenten August Thyssenhütte, är inte några utbyggnadsplaner för metallurgisk kapacitet kända; däremot har företaget engagerat sig med 5 % (möjligen senare 25 %) i det franska företaget Solmer, som äger det nya stålverket i Fos. Till den pågående strukturförändringen hör även en utbyggnad av ministålverket i Hamburg, i vilket den tyska Klöcknerkoncernen ingått som delägare för att försäkra sig om ämnesleveranser.

I Belgien kommer den största investeringen sannolikt att ske vid det nya kustverket Sidmar nära Gent: en ny masugn, ett andra LD-stålverk och ett ämnesverk planeras. Av ämnesproduktionen om 4 milj. ton skall en stor del säljas på den belgiska marknaden och inom andra CECA-länder.

I Storbritannien pågår realiserandet av den långtidsplan för British Steel Corporation som antogs år 1973. Planen innebär att de fem existerande större stålverken byggs ut till optimal kapacitet (3,5 à 4 milj. ton). Vidare uppförs ett nytt stålverk vid Teeside på nordsjökusten. Flera av de existerande mindre stålverken kommer att läggas ned. Två nya mindre elektrostaalverk diskuteras, varav det ena skulle byggas i Skottland. Där planeras även en direktreduktionsanläggning med naturgas i anslutning till en redan beslutad malm- och kolhamn vid Clyde. Därutöver är under genomförande ett flertal investeringsprojekt i den privata sektorn, däribland ett norskt ministålverk.

Perspektivet framåt

Stålförbrukningen i världen har under efterkrigstiden tillväxt i en takt om inemot 6 % per år. Större delen av 1950-talet karaktäriserades av en säljarens marknad med en allmän brist på stål som följd av de stora återuppbyggnadsbehoven. Vid slutet av 1950-talet hade stålindustrins kapacitetsutbyggnad hunnit ikapp efterfrågan, och större delen av 1960-talet dominerades av överkapacitet och pressade stålpriser. Samtidigt skedde den

kraftiga japanska kapacitetsutbyggnaden och handelsexpansionen. I viss mån gällde detsamma för öststaterna. Låg lönsamhet och "överkapacitet" motiverade stålindustrin i Västeuropa och USA till att prioritera investeringar i rationalisering framför utbyggnad. Prisreglerande åtgärder (i USA, Frankrike och Storbritannien) bidrog till ett svagt investeringsintresse.

Högkonjunkturen 1969–70 utlöste emellertid kraftiga prisstegringar på stålmarknaden. Detta har varit ännu mera markant under 1973–74. Av allt att döma arbetar stålindustrin nu världen över vid kapacitetsmaximum (givet vissa begränsningar för arbetskraft och bränsle), och den uppfattningen gör sig alltmera gällande att 1970-talet kommer—såsom 1950-talet—att präglas av stålbrist på grund av otillräcklig produktionskapacitet.

I de prognoser för den framtida stålkonsumtionen som gjorts under senare år, bl. a. inom Internationella stålinstitutet (IISI), ECE och OECD, bedöms tillväxttakten komma att uppgå till i genomsnitt mellan 4 % och 5 % per år under perioden fram till mitten eller senare hälften av 1980-talet. Även i en prognos för perioden fram till år 2000 förutses en tillväxttakt av denna storlek. Enligt prognoserna skulle därvid den totala världskonsumtionen uppgå till närmare 950 milj. ton år 1980 och närmare 1 150 milj. ton år 1985. Detta skulle betyda en ökning med resp. ca 250 milj. ton och ca 450 milj. ton jämfört med 1973 års konsumtion. För år 2000 har förbrukningen beräknats komma att uppgå till 2 500 milj. ton.

För att tillgodose en efterfrågan av denna storleksordning erfordras mycket stora investeringar i världens stålindustri under de närmaste åren, såväl för ökad produktion som för ersättning av nedslitna och oekonomiska anläggningar. Enligt beräkningar utförda inom OECD:s stålkommitté skulle nybyggnadsbehovet (inkl. de ersättningsinvesteringar som man anser bli aktualiserade) fram till år 1980 uppgå till storleksordningen 500 milj. ton råstålskapacitet, vilket kan jämföras med den befintliga kapaciteten på ca 725 milj. ton år 1973. Det bör noteras att kompletterande investeringar erfordras i anläggningar för färdigställning och manufakturering.

Det är emellertid viktigt att dessa prognoser sätts in i den totalekonomiska ramen. Hela den västliga industrivärlden har upplevt 20 år av relativt harmonisk och balanserad utveckling. Världshandeln har expanderat, sysselsättning och reallöner har ökat, konsumentpriserna har varit förhållandevis stabila (en uppgång med 2 à 4 % per år). Över perioden har råvarupriserna, relativt sett, varit fallande. Detta har i hög grad också gällt oljepriserna. Utvecklingen på sjöfraktsmarknaden har starkt befordrat industriländernas tillförsel av råvaror från allt längre bort belägna fyndigheter. Detta har icke minst gällt järnmalmen.

Sedan 1960-talets sista år har emellertid industriländernas ekonomier utmärkts av accelererande prisökningar. Sedan år 1971 har råvarupriserna ökat med 100–200 %. Energisituationen är efter oktoberhändelserna radikalt förändrad och ett mer än fördubblat råoljepris har etablerats för en

obestämnd framtid. De monetära balansproblem som härigenom uppstår kan ännu icke överblickas.

Stålintustrin är som nämnts starkt beroende av den internationella marknadsutvecklingen. Förutom att en högre råvaru- och energiprisnivå kan komma att påverka den allmänna framstegstakten i industriländerna (och därmed de citerade prognoserna för stålefterfrågan) blir stålintustrins konkurrenssituation och räntabilitet samt dess förmåga och vilja till långsiktiga och synnerligen kapitalkrävande investeringar betingad av i vilken mån de nya tendenserna i världsekonomin blir bestående. I dessa avseenden föreligger – och torde under åtskillig tid framöver komma att föreligga – en betydande grad av osäkerhet.

EG-kommissionens prognos 1975 om stålmarknaden (bearbetat sammandrag)

Commission of the European Communities gav i december 1975 en prognos över stålmarknaden "General Objectives Steel 1980–85". I rapporten lämnas vissa historiska uppgifter om stålproduktionens utveckling. Sålunda anges att världsproduktionen av stål ökade genomsnittligt med 5,7 % mellan åren 1953 och 1972. Världshandelns andel av stålproduktionen har kraftigt ökat under samma period. Tillväxten i världshandeln med stål har uppgått till genomsnittligt 9,1 % årligen under nämnda tidsperiod. Denna starkt positiva trend för världshandeln i stålproduktionen har naturligt nog påverkat investeringarna i nya stålanläggningar.

World Steel Production and Trade

Year	World steel production mill. t.	World steel trade mill. t.	World steel trade as % of world steel production
1953	234.8	13.1	5.6
1956	283.5	19.5	6.9
1960	346.5	24.1	7.0
1964	437.3	31.0	7.1
1968	518.6	48.0	9.1
1972	626.2	65.0	10.4

Med vissa angivna förutsättningar av stålproduktionens fördelning mellan länder och världsdelar kommer kommissionen med följande prognos för världskonsumtionen av stålprodukter. År 1980 beräknas konsumtionen (eller produktionen) ha stigit till 892 milj. ton jämfört med 625 milj. ton år 1972.

The World Market for Steel, Assuming a Normal Trend (in million tonnes of crude steel)

	1972	1980	1985
World steel consumption	625	892	1 040
World trade in steel	65	92	120
Exports from the Community	25	33(35.5)	37(39)
Imports into the Community	10	10(11)	14(15)

Iron and Steel Exports as a Percentage of Total Exports of Industrial Products

Year	Communi- ty	North America	Japan	Rest of Western Europe	Eastern Europe	World	Developing countries	Industrialised countries
1955	15.4	6.4	15.0	6.2	12.1	9.6	1.3	10.0
1960	15.1	5.2	10.8	8.0	11.8	10.1	2.3	10.4
1965	11.0	4.0	16.6	6.7	12.4	8.8	3.2	8.7
1969	9.3	3.5	14.4	6.0	11.3	7.8	3.1	7.7
1971	9.1	3.0	15.6	5.8				
1973	9.4	3.1	15.2	5.2				

Projection 85

Ytterligare en prognosrapport torde ha påverkat bedömningen av stålföretagens framtida möjligheter nämligen *IISI-prognosen Projection 85*, publicerad 1972. I industridepartementets stencil Ds I 1981:7 redogöres för och kommenteras denna rapport. Vidare analyseras investeringarna i vissa svenska stålföretag under 1970-talet.

IISI står för *International Iron and Steel Institute*, en internationell sammanslutning av större järn- och stålproducenter samt dessas branschorganisationer. Inom ramen för IISI bedrivs bl. a. forskning kring globala järn-, stålförsörjnings- och efterfrågeförhållanden.

Institutet kom att producera två prognoser, vilka spelade en stor roll för företagets produktionsutveckling och därmed investeringsvilja, 1974. Den första var en långsiktig prognos, och avsåg utvecklingen av världens stålefterfrågan från 1972 fram till 1985. Denna prognos går under namnet "Projection 85". Den andra var en kortsiktig prognos och avsåg efterfrågeutvecklingen från 1974 till 1975. "Projection 85" var en teknisk, statistisk, prognos. Den kortsiktiga prognosen var i hög grad en "bedömningsprognos". Institutets generalsekreterare, Charles D. Baker, redogjorde för sina och institutets bedömningar inför 1975 i sitt anförande till medlemmarna vid institutets åttonde kongress i München 1974. Därav namnet "Münchenprognosen".

Såväl Projection 85 som Münchenprognosen var mycket optimistiska prognoser och visade på en mycket stark ökning i stålefterfrågan. Projection 85 visade på en ökning av den totala stålkonsumtionen i världen från 594 miljoner ton 1970 till 1 144 miljoner ton 1985. Münchenprognosen visade på

en motsvarande ökning från 710 miljoner ton 1974 till 740 miljoner ton 1975. Det centrala problemet för stålindustrin, som Baker med hänvisning till Projection 85 bedömde det, var alltså inte efterfrågan på stål utan de finansiella och andra hinder som fanns för att bygga ut världens stålkapacitet. Baker ägnade sålunda en stor del av sitt anförande till att penetrera detta problem.

I tabell 1, redovisas specialstålföretagens (Avesta, Bofors, Fagersta, Sandvik, SKF, Uddeholm) vardera tio största anläggningsinvesteringar, exkl. miljöinvesteringar, i stålrelserna under sjuttioalet. Investeringsutgifterna för de olika investeringarna har därvid hänförs till det år de beslutades. I tabellen har också angetts det totala statliga stöd som utgått till dessa investeringar och därmed också den andel som finansierats via de privata marknaderna.

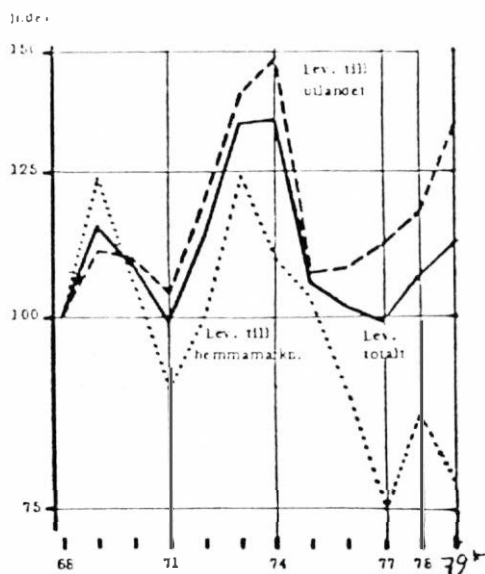
Tabell 1 Summan av de tio största anläggningsinvesteringarna i vardera specialstålföretag och dessas finansiering under sjuttioalet

Beslutades år	Investerings- belopp	Totalt ¹ "stöd"	Privat finan- sierat	Andel pri- vat finansierat
1970	110,4	—	110,4	1,0
71	126,6	—	126,6	1,0
72	21,1	—	21,1	1,0
73	37,5	—	37,5	1,0
74	532,0	78,1	453,9	0,85
75	273,5	23,6	249,9	0,90
76	112,7	58,3	64,4	0,57
77	—	—	—	—
78	265,9	39,5	176,4	0,66
79	576,0	409,3	166,7	0,29

¹Med "totalt stöd" avses summan av lokaliseringsslån, SIB-lån samt lån och garantier från strukturdelegationen. Vissa SIB-lån som gått till finansiering av Uddeholms resp. Fagerstas totala investeringsprogram har inte medräknats.

Av tabell 1 framgår mycket tydligt dels branschens stora investeringar toppåret 1974 och dels att dessa till övervägande del finansierats med egna medel eller via den reguljära kapitalmarknaden. Detta är en förklaring, och en mycket viktig sådan, till specialstålkrisen: Finansiell åderlätning i kombination med en stor försäljningsminskning 1975 (se figur 1).

Figur 1: De svenska stålverkens leveranser av specialstål exklusive rör och ämnen under sjuttioalet

Källa: Jernkontoret
*Uppskattade värden.

Mycket av "specialstålkrisen" var sålunda resultatet av en genuin prognosmiss. Man hade förutsett en försäljningsutveckling som på långa vägar inte kom att uppfyllas. Det är då svårt att komma förbi "ansvarsfrågan" i sammanhanget: vilken roll spelade IISI-prognoserna för företagens investeringsbeslut och i vilken mån borde företagen själva ha insett den bristande realismen i dessa prognoser?

Det kan då konstateras att Jernkontoret, som svarade på IISI-enkäten för de svenska företagens räkning, räknade med en *nedgång* i stålkonsumtionen för Sveriges del för 1975; från 6,3 miljoner ton 1974 till 6,2 miljoner 1975. Stålboomen 1974 var en typisk "lågkonjunkturboom", menade man, och de ekonomiska utsikterna för 1975 tedde sig i stort sett inte bättre. Tack vare relativt små lager i grossist- och förbrukarleden kunde man dock, enligt Jernkontoret, räkna med den relativt begränsade nedgången på 1 à 2 %. Jernkontorets konjunkturgrupp redogjorde för sina bedömningar i en s. k. konjunkturföredragning i november 1974 där samtliga medlemsföretag var representerade.

Så här i efterhand vet vi att även Jernkontorets bedömning var alltför optimistisk. Grossist- och förbrukarlagren var *inte* små utan tvärtom förhållandevis stora, vilket också Jernkontorets konjunkturgrupp konstaterar i sin föredragning i april 1975. Utbudet av stål var framför allt på grund av energibrist begränsad, vilket medförde en press uppåt på priserna, vilket i sin

tur orsakade spekulativ lageruppbyggnad. För Sveriges del inträffade dessutom det att förbrukare och grossister skrev kontrakt för leveranser under 1975 med utländska leverantörer. Sålunda låg importen till Sverige på samma nivå 1975 som 1974. Alltså: Jernkontoret underskattade nedgången i efterfrågan 1975, men dess bedömning var i alla fall en varningssignal, förmodligen dock utan någon särskild genomslagskraft på företagens agerande.

IISI-prognoserna spelar alltså en framträdande roll när det gäller att förklara den optimism och investeringsvilja som fanns i branschen åren 1974–75. Men därmed inte sagt att dessa prognoser *orsakade* denna optimism. Snarare kanske IISI-prognoserna skall ses som *symptom* på den *allmänna* optimism som fanns inom stålindustrin toppåret 1974. Vi skall inte glömma bort att Münchenprognosen baserade sig på en *enkät* till samtliga medlemsföretag och -organisationer och att Münchenprognosen erhöles genom att helt enkelt addera dessa bedömningar för 1975.

IISI-prognoserna är intressanta så till vida att de manifesterar en typ av bedömningsfel vi människor ofta gör oss skyldiga till, bedömningsfel som länge varit kända inom den s. k. perceptionspsykologin. Vi har en tendens att bedöma framtiden alltför mycket utifrån dagens situation och "glömmer bort" det historiska sammanhanget. Går det bra så vill vi gärna bedöma framtiden i alltför ljusa termer. Går det dåligt blir prognosen överdrivet pessimistisk. Detta är enkla psykologiska fakta som det nu är hög tid att verkligen ta på allvar.

SSAB:s syn på stålmarknadens utveckling

I verksamhetsberättelsen för år 1980 lämnas följande redogörelse för stålmarknaden.

Stålmarknadens kris

Den svåra krisen för stålindustrin i USA och Västeuropa som blev akut under 1970-talet har sin grund i strukturella förändringar under en lång tid. Efterkrigstidens kraftiga tillväxt i stål efterfrågan började mattas redan under 1960-talet i industriländerna. Traditionellt har USA och Västeuropa varit världens största stålproducenter. Genom att ny stålkapacitet byggdes även i andra länder fick emellertid de traditionella stålländerna en minskad roll. Europa och Nordamerika svarade t. ex. tillsammans för över 75 % av världens stålproduktion år 1950. Genom stålindustrins expansion främst i Japan och öststaterna hade denna andel sjunkit till 52 % 1960 och var 40 % 1980. USA och Europa var också tidigare de främsta exportörerna av stål. EG:s andel av världsexporten minskade från 66 % till 32 % mellan 1950 och 1979. I Nordamerika sjönk denna andel från 22 % till 5 % under samma tid.

Det viktigaste nya ställandet i västvärlden vid sidan av USA och EG-länderna blev Japan. Låga fraktpriser p. g. a. billig olja gjorde det möjligt för Japan att etablera stålindustri i stor skala trots att landet saknade egna råvaror i form av malm, kol och olja. Under 1960-talet hade Japan en extremt kraftig industriell expansion. Då byggdes även landets stora moderna stålkapacitet. Japan gick helt in för storskaletekniken och fick därmed världens mest effektiva och avancerade stålindustri. Även i Europa och USA byggdes effektiv ny kapacitet, men här behölls även äldre och mindre effektiv kapacitet så länge stålpriserna var goda och denna kapacitet fortfarande gav överskott. I reala termer har världsmarknadspriserna på stål varit sjunkande sedan 1960-talet. I USA och Europa uppvägdes inte denna prisutveckling av ökad produktivitet. Kostnadsläget, främst lönenivån, var också stigande. Följden blev lönsamhetsförsämringar för stålindustrin. Under 1970-talet sjönk dessutom efterfrågan inom industriländerna samtidigt som kapacitetssupbyggnaden fortsatte. Resultatet av överkapaciteten blev ytterligare sänkta priser och en akut lönsamhetskris för stålindustrin.

En omfattande strukturomvandling påbörjades. Men för att skydda stålindustrin under omvandlingstiden införde USA och de europeiska länderna särskilda krisåtgärder. USA:s åtgärder var främst protektionistiska, dvs. importkvoter och minimipriser för import (triggerpriser). EG:s allmänna krisåtgärder för reglering av produktion och priser var inledningsvis frivilliga, men tvingande produktionsbegränsningar infördes 1980 i höstens akuta krisläge. De svåra förlusterna i europeisk stålindustri föranledde vidare att staten i flera länder ökade sitt ägande i krisdrabbade stålföretag. Statliga stöd i olika former förekommer också till stålindustrin i flertalet europeiska länder (se figur 2).

Figur 2

Den successiva försämringen av lönsamheten i svensk handelsstålindustri under 1960- och 1970-talen utgjorde bakgrunden till bildandet av Svenskt Stål.

Stålmarknadens sammanbrott

Efter fyra år av lågkonjunktur kom 1979 med en ökad efterfrågan på stål, vilket emellertid inte innebar att industriländerna kunde ta sig upp ur 1970-talets djupa svacka.

Den förbättring av konjunkturen för handelsstål som inträffade under 1979 byttes till en drastisk försämring under 1980. Nedgången började i USA redan under slutet av 1979. En betydande orsak var den kraftiga tillbakagången i bilindustrin. Den amerikanska bilindustrins stålefterfrågan var i december 1979 45 % lägre jämfört med samma period 1978.

Byggnadsindustrins aktivitet sjönk p. g. a. det höga ränteläget i USA, vilket ytterligare försvårade läget för stålindustrin. Parallellt med försämrade hemmamarknad ökade den amerikanska stålimporten.

Den amerikanska stålbranschen reagerade mot importen. I början av 1980 aviserade de större stål företagerna dumpinganklagelser mot de europeiska stål företag, som ansågs sälja stål under tillverkningskostnaderna. Processen i samband med dumpinganklagelser är mycket besvärande för det anklagade företaget. Åtgärderna fick också effekt. Den amerikanska stålimporten från Europa halverades. Triggerprissystemet ansågs i detta läge inte fylla någon funktion och togs bort i mars 1980.

Dumpinganklagelserna var emellertid också handelspolitiskt besvärande för USA varför regeringen försökte förmå branschen att återta dem. Sedan den enats med den amerikanska stålindustrin om en kompromiss återinfördes och höjdes triggerpriserna i oktober 1980. Stålexporten till USA blev därigenom fortsatt försvårad även om den amerikanska konjunkturen fick en återhämtning under andra halvåret 1980.

I Europa höll den förbättrade stålmarknaden i sig t. o. m. första kvartalet 1980. En bidragande orsak var att den engelska stålstrejken under årets tre första månader medförde ett bortfall på ca 13 % av EG-produktionen. När den engelska stålproduktionen åter kom igång hade emellertid den europeiska konjunkturen börjat vika. Orderingången till stålindustrin sjönk i maj med nära 20 %, jämfört med föregående år. Tillsammans med den minskade stålexporten till USA innebar detta ett så stort europeiskt stålöverskott att situationen blev ohållbar.

Tidigare frivilliga överenskommelser i branschen om priser och produktion kunde inte upprätthållas. Stålpriserna föll snabbt och kraftigt. Företagens resultat försämrades allvarligt. Efter sommaren 1980 blev krisen akut. En drastisk utslagning av stålindustrin hotade, varför EG-kommissionen beslutade att begagna sig av sina övernationella rättigheter i samband med krisituationer.

I november 1980 förklarades EG:s stålindustri i "crise manifeste". Tvingande produktionsbegränsningar fr. o. m. fjärde kvartalet infördes för samtliga företag och produktslag i syfte att nedbringa utbudet i balans med efterfrågan och att på detta sätt åter bringa stålpriserna till en rimlig nivå.

Produktionen har hittills minskats med 20-25 % i förhållande till fjärde kvartalet 1979. Omfattande kontrollåtgärder och sanktioner i form av kraftiga böter infördes för att garantera efterlevnaden. Producenterna har hittills lojalt följt kvoteringen.

EG-kommissionens avsikt är att de tvingande produktionsbegränsningarna skall upphävas efter första halvåret 1981, då marknaden och priserna förväntas ha förbättrats. Den europeiska stålefterfrågan har dock ytterligare försvagats. Inom stålbranschen diskuterades därför möjligheten att förlänga produktionsbegränsningarna. Dessutom har EG-länderna enats om en betydligt snabbare takt i stålindustrins strukturomvandling. Framför allt krävs att statliga stöd till stålindustrin skall upphöra senast 1 juli 1983.

För Sverige och andra länder utanför EG gäller att stålhandeln med EG-länderna skall överenskommas utifrån "traditionellt mönster". Detta regleras genom en särskild skriftväxling mellan bl. a. Sverige och EG.

Japan hade en stark stålmarknad under större delen av 1980. De japanska exportmöjligheterna började dock försvagas under hösten. Motslutet av året sjönk orderingång och produktion kraftigt.

Den svenska konjunkturen under 1980 följde i stort sett den europeiska utvecklingen om än med viss eftersläpning. Marknadsutsikterna för 1981 präglas av farhågorna för en kraftigt minskad produktion i verkstadsindustrin. Det höga ränteläget i Sverige kan komma att föranleda ytterligare lagerneddragningar hos stålförbrukande industri vilket återverkar på stålefterfrågan. Totalt förutses en minskad stålefterfrågan i Sverige på ca 8 % i förhållande till 1980. Därtill kommer en minskad orderingång från EG-länderna.

Kompletterande text till SSAB:s strukturplan av år 1978*Grova och långa produkter*

"Gruvvalsverket i Luleå är byggt för valsning av grova profiler. Investeringsprogrammet innebär att svalbädden kompletteras för lägre heta-längder. Detta ger bättre rakhet samt möjligheter till rälstillverkning.

Universalverket i Luleå är av relativt modern konstruktion men saknar i dag såväl egen värmningsutrustning som eget förpar. Detta ger ett orationellt produktionsflöde. --- För att verket över huvud taget skall kunna leva vidare måste investeringar genomföras så att verket kan övergå till att utnyttja stränggjutna ämnen.

Medium och finverksprodukter

Inom detta produktområde är tillverkningskapaciteten i Sverige ungefär dubbelt så stor (ca 800 000 ton) som den svenska marknaden (ca 425 000 ton 1977).

Inom SSAB tillverkas produkterna i mediumverket i Domnarvet, finverket i Domnarvet samt finverket i Luleå.

Höjda kvalitetskrav och successivt försämrad produktionsekonomi hos befintliga gamla verk kan komma att kräva, att ett nytt mediumverk byggs i Sverige under första delen av 80-talet. Det är naturligt att SSAB, som är största svenska tillverkaren inom området, med sin råstålskapacitet och utrustning för stränggjutning blir det företag som bygger det nya verket. Verket placeras då i Luleå.

Betr. armeringsstål anförs: --- Tillverkningen sker f. n. dels i Luleås finverk, dels i Domnarvets finverk. SSAB bör inom detta område struktureras så att all tillverkning koncentreras till Domnarvets finverk, vilket är den effektivaste produktionsenheten. --- I SSAB:s omstrukturering upphör Domnarvets finverk med tillverkning av andra produkter än armeringsstål och tråd. ---

Grovplåt

Som en följd av varvskrisen har grovplåtmarknaden sjunkit mycket drastiskt under de senaste åren. En återhämtning till tidigare nivå bedöms vara utesluten. SSAB:s enhet i Oxelösund är numera enda svenska tillverkare av grovplåt. I Skandinavien som helhet liksom även i övriga Europa, finns dock en betydande överkapacitet. Detta har lett till stora problem för Oxelösunds grovplåtvalsverk. Grovplåtverkets program inriktas på allt mer specialkvaliteter samt att i allt större omfattning ersätta

fartygsplåt med s. k. industriplåt. Anläggningarna i Oxelösund är emellertid ej anpassade för en stor andel industriplåt.

Band- och tunnplåt

De nuvarande marknadsandelarna ger utrymme för en sådan expansion (inom detta område). En fullständig om- och tillbyggnad av kallvalsverket och varmbandsverket skall därför genomföras i Domnarvet. Produktionen av band- och tunnplåt skall kraftigt byggas ut i Domnarvet.

Vid genomgång av olika investeringsalternativ inom bandverksområdet har även möjligheterna att ersätta Domnarvets varmbandsverk med ett nytt verk i Luleå utretts. En sådan investering har ej bedömts medföra någon väsentlig kvalitetsmässig fördel. – Det har därför icke bedömts rimligt att satsa på ett nytt verk.

Metallurgi

SSAB framställer i dag stål av malm på samtliga huvudorter. (Luleå, Oxelösund, Borlänge). SSAB:s behov av råstål kan tillgodoses från två av de tre verken. – SSAB:s metallurgi har för närvarande en mycket låg produktivitet. Produktiviteten kan uttryckas i form av producerad ämnesvolym per anställd.

SSAB:s produktivitet uppgår vid rationell bemanning till 435 årston/anställd, vilket kan jämföras med produktiviteten hos ett modernt kustbaserat verk i Västeuropa, där denna uppgår till ca 1 000 årston/anställd. Med bibehållen malmmetallurgi i Domnarvet skulle produktiviteten inom SSAB kunna höjas till drygt 600 årston/anställd genom att ersätta götggjutning med strängggjutning och genom att koncentrera elektroståltillverkningen till Domnarvet.

En ytterligare förbättring till närmare 750 årston/anställd kan uppnås endast genom att koncentrera malmmetallurgin till Luleå och Oxelösund och avveckla Domnarvets malmmetallurgi. Denna åtgärd är nödvändig för att SSAB skall närma sig den produktivitet som gäller för konkurrerande europeiska kustverk, men innebär ändå att SSAB ej helt kommer upp på konkurrenskraftig nivå. – Med utgångspunkt från det material som nu föreligger är det företagsekonomiskt riktigt att koncentrera den malmbaserade metallurgin till Oxelösund och Luleå och den skrotbaserade metallurgin till Domnarvet. Då ny strängggjutningskapacitet erhållits (genom utbyggnad i Luleå och Oxelösund) och erforderlig kvalitetsnivå uppnåtts, kan avvecklingen av Domnarvets malmmetallurgi påbörjas. Avvecklingen torde inte vara avslutad förrän tidigast 1982.

Tillverkningen av skrotbaserat stål i elektroståluggnar koncentreras till Domnarvet. Elektroståluggnarna i Luleå läggs ned.

All götvalsning utföres i Oxelösund, som har det lämpligaste götverket.

De strukturella förändringarna innebär nyinvesteringar av storleksordningen 500 milj. kr. Sysselsättningen minskar med ca 2 000 personer. Programmet medför en resultatförbättring som med dagens intäkter och kostnader kan uppskattas till minst 150 milj. kr./år.”

Gruvor

SSAB:s järnmalmgruvor är lokaliserade till mellansverige. För närvarande bryts Grängesbergsfältet, Stråssa, Blötberget, Håksberg och Dannemora. Totala kapaciteten uppgår till ca 4 Mton färdigprodukter, varav ca 70 % utnyttjas för närvarande.

Järnmalmsmarknaden har de senaste åren genomgått en drastisk försämring. Detta beror, som tidigare påpekats, på en rad omständigheter:

- Mycket stora dagbrott med rika järnmalmer i Australien, Brasilien och Indien har introducerats på världsmarknaden. Det stora utbudet i förening med de mycket låga brytningskostnaderna bestämmer numera de internationella priserna – och detta till sådan låg nivå, att priserna i dagens läge inte ens täcker de rörliga kostnaderna för malm från djupa underjordsgruvor.
- Låga internationella sjöfrakter – ofta från statsägda rederier – trycker ytterligare prisnivån.
- Marknaden för malmprodukter, som innehåller fosfor, är starkt vikande. Detta ger speciella problem för fosforsligerna från Blötberget och Grängesbergsfältet.

Medan SSAB:s malmer måste tas upp från allt större djup ligger de stora dagbrottens malmfyndigheter i Brasilien och Australien i stort sett parallellt med markytan. SSAB:s underjordsgruvor är vidare mer arbetsintensiva. Tillsammans bidrar dessa båda faktorer till att på sikt ytterligare förvärpa det relativa kostnadsläget för SSAB:s gruvor. För närvarande kan enbart SSAB:s bästa gruva, Grängesberg – men då först efter en avsevärd rationalisering – prismässigt möta importerad malm i Oxelösund. I ett längre tidsperspektiv torde det vara svårt att upprätthålla även denna position.

Ovanstående innebär vidare, att möjligheterna till export av SSAB:s malmer är begränsade. I stort sett bedöms dessa inskränka sig till höganrikad slig från Grängesberg för vissa specialändamål inom Östersjöområdet samt vissa kvaliteter från Dannemoragruvan.

Framtidsutsikterna för SSAB:s gruvor är sålunda mörka och möjligheterna att internt påverka utvecklingen är små.